

JEZIK

in

človstvo

VSEBINA

- Razprave in članki** **295** Marko Juvan
Veno Taufer – življenje in delo
- 309** Simona Kranjc
Slovnična zmožnost otrok na besedotvorni ravni
- Jubileji** **327** Marko Jesenšek
Ob življenjskem jubileju profesorice dr. Zinke Zorko
- Gradivo** **330** Nataša Pirih
Osnovnošolska didaktika slovenskega jezika in književnosti v zadnjem desetletju – objave v Jeziku in slovstvu
- Ocene in poročila** **334** Zinka Zorko
Half pa pu – The Language of Slovene Americans
- 335** Marko Terseglav
Monika Kropelj, Pravljica in stvarnost. Odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljicah in povedkah ob primerih iz Štrekljeve zapuščine
- 336** Marja Bešter
D. Čedilnik: Cikcak po pravopisu (1995)
- 338** Vojko Čeligoj
Ketejeva jubileja tudi na poštnem žigu in pisemskem ovitku

Jezik in slovstvo

Letnik XLI, številka 6
Ljubljana, maj 1995/96

ISSN 0021-6933

Časopis izhaja mesečno od oktobra do junija (8 številok)

Izdaja: Slavistično društvo Slovenije

Uredniški odbor: Tomaž Sajovic (glavni in odgovorni urednik), Marko Juvan, Miha Javornik, Irena Novak - Popov (slovstvena zgodovina), Marja Bešter, Alenka Šivic - Dular (jezikoslovje), Boža Krakar - Vogel, Mojca Poznanovič (didaktika jezika in književnosti)

Predsednica časopisnega sveta: Helga Glušič

Tehnični urednik: Samo Bertoneclj

Oprema naslovnice: Samo Lapajne

Računalniška priprava: BBert grafika, Resljeva 4, Ljubljana

Tisk: VB&S d.o.o., Milana Majcna 4, Ljubljana

Naslov uredništva: Jezik in slovstvo, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

Naročila sprejema uredništvo JiS. Letna naročnina je 1800 SIT, cena posamezne številke 300 SIT, cena dvojne številke 400 SIT. Za dijake in študente, ki dobijo revijo pri poverjenikih, je letna naročnina 900 SIT. Letna naročnina za evropske države je 20 DEM, za neevropske države pa 26 DEM.

Naklada 2000 izvodov.

Revijo gmotno podpirajo Ministrstvo za kulturo RS, Ministrstvo za šolstvo in šport RS, Ministrstvo za znanost in tehnologijo RS ter Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Po mnenju Ministrstva za informiranje RS, št. 23/187-92, z dne 18. 3. 1992, sodi revija med proizvode informativnega značaja, za katere se plačuje 5-odstotni davek od prometa proizvodov.

Marko Juvan

UDK 821.163.6.09:929 Taufer V.

Filozofska fakulteta v Ljubljani

Veno Taufer – življenje in delo

V utemeljivi Prešernove nagrade, ki jo je na predvečer slovenskega kulturnega praznika (7. 2. 1996) za svoj literarni opus prejel Veno Taufer, lahko med drugim preberemo:

»Prerez skozi deset izvirnih pesniških zbirk Vena Tauferja kaže, da gre za pesnika, ki scela pripada tako otroški kot zreli dobi slovenskega pesniškega modernizma. / ... V njih/ razkriva Taufer paradoksalno naravo človekovega bivanja /.../. Ta poezija se zavzeto in notranje občuteno bojuje za večjo človeškost sveta, zato ni čudno, da je njen poetični naboj brezkompromisno odpiral prostor civilne družbe in prostor brez ideoloških obremenitev. Samokritičnost in radikalnost Tauferjeve pesniške govorice se obenem razkriva v uporabi različnih pesniških postopkov, od eksperimenta, montaže, jezikovnih konstrukcij, mešanja različnih jezikovnih ravni do citatov in stilizacij starejših pesemskih oblik.« (*Delo*, 7. februarja 1996, 8.)

Institucija vrhunske državne nagrade za življenjsko delo je prav gotovo dejanje, ki potrjuje pesnikovo kanonizacijo za enega od očetov in klasikov slovenskega literarnega modernizma (v 50. in 60. letih) in za znanilca postmodernizma (v drugi polovici 70. let). Taufer velja za vztrajnega inovatorja, ki goji intelektualen, hermetičen pesniški izraz. Če skušamo uvodoma ovrednotiti njegovo ustvarjalno biografijo, je potrebno opozoriti še na druge vidike te izrazito vsestranske in dejavne osebnosti, ki jih, vsaj nekatere, poudarja tudi obrazložitev državne nagrade. Kot avantgardistično usmerjeni prevajalec, kritik, urednik, gledališčnik in organizator je Taufer vse od začetka 60. let odpiral razglede po modernem svetu in pomagal pri mednarodnem uveljavljanju slovenske literature, pospeševal je izmenjavo med modernisti v nekdanji Jugoslaviji. Kot član oporečniških kulturnopolitičnih skupin se je — ne le s kritičnimi razsežnostmi svoje literature — zavzemal za širjenje svoboščin ter pripomogel k demokratizaciji in osamosvojitvi slovenske države ter se javno politično izpostavljal, zlasti v 80. letih. Leta 1985 je osnoval mednarodno literarno srečanje Vilenica in tako sodeloval pri reafirmaciji srednjeevropske kulturne identitete.

Pričujoči zapis je, če lahko uporabim naslov znane Tauferjeve zbirke, »naloga in vaja«. Nastal je na podlagi besedila, izdelanega po naročilu urednikov ugledne ameriške biografske enciklopedije (*Dictionary of literary biography* založbe Bruccoli), ki so od pisca teh vrstic zahtevali staromodni, vendar ponovno aktualni literarnovedni žanr (enciklopedijsko literarno biografijo). Do njega nisem nikoli gojil kakšnih metodoloških simpatij in se v njem še nisem preizkušal, zato je bilo potrebnih kar nekaj vaj. Zgodba, ki skuša čimbolj sežeto povezovati Tauferjevo življenje in delo, se lahko opira predvsem na socialno biografijo, na javno dostopne podatke: njeno ogrodje je poskus sopostavljanja družbenokulturnega konteksta avtorjevega delovanja z literarno simptomatiko njegovih del.

Veno (Venčeslav) Taufer se je kot edinec rodil v Ljubljani 19. februarja 1933 učitelju Venčeslavu in uradnici Mariji, rojeni Bizjak. Otroštvo je preživel v Zasavju. Oče je bil l. 1936 zaradi svojega sokolstva premeščen iz Litije v bližnje hribe, v vas Dole, kjer je Veno potem obiskoval osnovno šolo (1939-41) in jo med vojno nadaljeval v Gabrovki (1941-43). L. 1943 je oče, eden prvih organizatorjev odporniškega gibanja v Zasavju, v boju z okupatorji padel. Od l. 1944 je Veno Taufer obiskoval gimnazijo v Ljubljani. V povojnih letih (1945-51) je bil med aktivisti Zveze komunistične

mladine Jugoslavije in se udeleževal množičnih mladinskih delovnih akcij. V časih, zaznamovanih s kolektivizmom, se je na gimnaziji Moste družil z literarno ambicioznejšimi sošolci. Pomladi 1952 so — tekmovalno spodbujeni tudi z revijo *Beseda*, v kateri so se le nekaj let starejši kulturni ustvarjalci že dokaj uspešno otresli komunističnega ideološko-estetskega paternalizma — pripravljali svoj almanah, ki pa ni izšel. Tega leta je Taufer na moščanski gimnaziji maturiral ter se vpisal na svetovno književnost in literarno teorijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Med študijem so o literarno-kulturnih vprašanjih in svojih delih precej razpravljali v skupini nekdanjih gimnazijskih almanahovcev ter študentov svetovne književnosti in slavistike (v njenem trajnejšem jedru je bilo več pozneje uveljavljenih pisateljev, kritikov in prevajalcev, mdr. Peter Božič, Gregor Strniša, Jože Snoj, Vladimir Kavčič, France Pibernik, Matjaž Kmecl, Janez Stanek). Z nalogo o odmevih Maksima Gorkega na Slovenskem je Taufer diplomiral l. 1960, približno dve leti po poroki z Jaso Škrinjar (1958) in leto po rojstvu svojega prvega sina Vita (1959). Po gimnazijskih začetkih je v javno literarno življenje stopil kot študent, l. 1956 in 1957, ko je svoje pesmi objavil v *Besedi*, *Tribuni*, *Reviji 57* in *Naših razgledih* ter se povezal z literarno-kulturnim krogom, ki je bil glavni nosilec modernizacije slovenske književnosti.¹

Tauferjeva generacija je bila na svojih pesniških začetkih obremenjena s krutimi otroškimi izkušnjami nasilja in ideoloških delitev med 2. svetovno vojno in po njej, ko se je na Slovenskem v upor proti okupatorju vtihotapljala komunistična revolucija.² Taufer je kot sin padlega partizanskega borca doživljal etični razcep med pripadnostjo osvobajajočim socialističnim idealom ter povojnimi ideološkorepresivnimi mehanizmi, birokratizacijo, dogmami in inertnostjo »itih večine«. K rastoči kritični zavesti te generacije so pripomogli že okoli l. 1950 vzorci domače in prevodne literature, ki so s svojo modernostjo odstopali od tedaj uradno priporočenih, čeprav neobveznih (soc)realističnih konvencij, oziroma bili tudi zgledi etično neshematizirane literarne obravnave minule vojne (vrhunška dnevniška in novelistična proza disidenta Edvarda Kocbeka, Vercorsove novele in Faulknerjevi romani itn.). Še odločilnejši pa so postali za mlade pesniki in misleci, ki so jih lahko prek prevodov in — v časih tudi ideološko popačenih — poročil spoznavali v revijah (zlasti v *Besedi*), večkrat pa tudi v srbskih oziroma hrvaških publikacijah. To so bili Baudelaire, Lorca, Majakovski, Joyce, Kafka, Camus in Sartre, med Slovenci pa zlasti Božo Vodušek, pesnik *Odčaranega sveta* (1939). Mladim so namreč razprli nezavarovana eksistencialistična stanja gnusa, groze in absurda ter utemeljili moderni nihilizem; spodbujali pa so tudi radikalno kritično in uporno zavest oziroma razvili nov pesniški jezik, se izogibali razčustvovanosti, upesnjevali moderno urbanost ali iracionalne, fantastične svetove.³ Partija in njeni kulturni ideologi so bili v 50. in deloma še 60. letih sovražni »zahodnjaškemu«, »buržuaznemu«, »dekadentnemu« modernizmu in eksistencializmu: teh idejno-estetskih smeri niso neposredno prepovedovali, so pa kritizirali, nadzorovali in po potrebi tudi zatirali njihove slovenske nosilce, kadar so ti s svojo kulturno dejavnostjo prekorščili nedefinirane meje partijskega monopola.⁴

Taufer, ki je v l. 1957 urejal literarno prilogo študentske *Tribune*, je postal tudi literarni urednik prelomne *Revije 57* (1957-58), v kateri so mladi hoteli »realizirati in urediti svet novih, lastnih vrednot« (Vital Klabus 10. avgusta 1957 v *Naših razgledih*) ter nadaljevati z modernizacijskimi in pluralizacijskimi težnjami politično ukinjene *Besede* (1951-57). Kljub temu da so k sodelovanju povabili nekatere najvidnejše besedovce in da so z zunanjo opremo izzivalno zaznamovali kontinuiteto nasilno prekinjenega toka, pa je bila nova, t. i. »kritična generacija«⁵ v svoji modernosti

¹ Podatki so povzeti po Koruzovi biografiji (1980), Tauferjevem intervjuju s Hribarjem (1984) in njegovih informacijah podpisanemu (marec 1996).

² O zaznamovanosti tega rodu z vojnimi travmami je pisal že Paternu (1967).

³ O teh vplivih je govor v Tauferjevem intervjuju Hribarju (1984).

⁴ O tem gl. Gabrič (1995).

⁵ To ime se je mladih prijelo po članku Staneta Saksida in programskem esejju Tarasa Kermaunerja Razmišljanja o upornih generacijah in povojnem rodu v l. št. Revije 57.

radikalnejša: za razliko od nekaj let starejših pesnikov *Besede* se pred kolektivističnim duhom socializma niso hoteli zatekati v intimo in čustvenost. Distinkcija med pravim modernizmom mladih in navideznim »modernizmom« besedovcev je v intervjuju za *Tribuno* (14. marca 1957) še pred ustanovitvijo *Revije 57* programsko poudaril ravno Taufer, ki je v isti številki objavil tudi tretjo pesem iz cikla *Melanholija drugega ešalona*; ta je postala paradigmatična izpoved eksistencialnozgodovinske situacije kritične generacije. Tovrstne samooznake in samorefleksije bo treba poslej bolj upoštevati pri periodizaciji povojnega modernizma.⁶ *Revija 57* je pluralizem z zgolj idejnokulturnega področja širila tudi v politiko,⁷ kar je oblast izzvalo, da je 1958. revijo ukinila, njene sodelavce pa zasliševala, preiskovala in nekatere obsodila (Taufer je v zaporu odsedel dober teden konec zime 1959).⁸

Značilno za nastop pesniškega modernizma na Slovenskem je, da sta knjižna prvenca dveh izmed vodilnih pesnikov kritične generacije, Daneta Zajca (*Požgana trava*) in Vena Tauferja (*Svinčene zvezde*) l. 1958 zaradi ideološkega vpletanja v uredništva oziroma svete založb morala iziti v samozaložbi. Kritična generacija je alternativo estetsko okostenelim in idejno nadzorovanim institucijam našla tudi v neinstitucionalnem gledališču — ustanovila je avantgardno-eksperimentalni *Oder 57* (1957-64). To malo gledališče, ki naj bi bilo podobno kot *Revija 57* medij za osveščanje občinstva, je krstilo nekaj pomembnih slovenskih novitet, vpeljalo moderne dramske žanre (anti-dramo, poetično, eksistencialistično, politično dramo itn.). Med letoma 1962-64 ga je v prostorih uredništva *Perspektiv* vodil Venko Taufer, ki je bil tedaj že brez redne službe. 1961 se je bil namreč zaposlil kot napovedovalec in nato kulturni urednik na RTV Ljubljana, a že novembra t. l. šel v svobodni poklic,⁹ ker ni maral političnega vmešavanja v svoje delo.

Perspektive (1960-64) so po premoru dobrega leta nadaljevale z gibanjem *Revije 57* in njenega odra. V *Perspektivah* je bil Taufer med najdejavnejšimi, nosilnimi sodelavci, čeprav ni bil nikoli v uredniškem odboru. Liberalnejša partijska struja okrog Borisa Kraigherja je revijo »dvorne opozicije« (tako so jo označevali nasprotniki) nekaj časa tolerirala kot laboratorij idej.¹⁰ *Revija 57*, *Oder 57* in *Perspektive* so bili živahni socializacijski mediji trdno povezane, v temeljnih usmeritvah in strategijah enotne skupine umetnikov, književnikov, sociologov, filozofov in kritikov (mr. Primož Kozak, Dominik Smole, Dane Zajc, Gregor Strniša, Peter Božič, Marjan Rožanc, Rudi Šeligo, Lojze Kovačič, Janko Kos, Taras Kermauner, Veljko Rus, Jože Pučnik, Vital Klabus). Skupna jim je bila izrazitost eksistencialistične (Camus, Sartre, Heidegger), mladomarxovske oziroma djilasovske etične refleksije, kritične zavesti, ki je hotela slovensko družbo osvoboditi pritiska vsakršnih ideoloških mitov in inertnosti ter jo prenoviti z odprtim dialogom.¹¹ Taufer je v obeh revijah objavil ključna besedila svojega zgodnejšega ustvarjalnega obdobja, v *Perspektivah* praktično vse pesmi iz *Jetnika prostosti*. *Perspektive*, jedro porajajoče se kulturnopolitične opozicije, je oblast ukinila pomladi 1964, spet ob spremljavi političnih sodnih procesov. Tega leta, ko se je Tauferju rodil drugi sin, Matej, so po insceniranih izgrelih zoper Rožančevo *Toplo gredo* — ta agitka je hotela z dramaturškimi izrazili kar preveč nevarno širiti Pučnikove disidentske ideje — ukinili tudi *Oder 57*. Tako je morala politično alegorična, poetična drama *Prometej ali tema v zenici sonca*, ki jo je Taufer pisal v l. 1963/64 in jo uvrstil na repertoar tega gledališča, čakati na prvo objavo vse do l. 1966 (v reviji *Problemi*).¹²

⁶ Podatki o začetkih *Revije 57* so povzeti po Klabusu (1995) in Tauferjevem intervjuju Hribarju (1984).

⁷ Gabrič, 1994: 280.

⁸ Klabus, 1995: 8.

⁹ Koruza, 1980.

¹⁰ O političnem kontekstu ustanavljanja in ukinitve *Perspektiv* povzeman podatke po Repetu (1990), Gabriču (1995: 225-228), Klabusu (1995) in Velikonji (1995).

¹¹ Idejni in deloma estetski kod perspektivovstva je prikazal Kermauner (1995).

¹² O nastanku in objavi te poetične drame gl. intervju Tauferja Svetini (1990).

Tudi za Tauferjevo življenje in delo pomeni ukinitve *Perspektiv* zlom skupinskega, utopično resnobnega projekta etične prenove in pluralizacije slovenske družbe. Poslej se je veliko več posvečal prevajanju. 1966 je objavil svoj prvi knjižni izbor iz T. S. Eliota, pesnika, ki mu je še leta pozneje namenjal največ prevajalskih naporov, saj ga je nedvomno tudi kot ustvarjalca pritegnil s svojim zgodovinskim čutom za citiranje tradicije, z intelektualno distanciranim obvladovanjem izraza, ironijo in sarkazmom, s smislom za neestetske pojave moderne industrializirane civilizacije, s čutno nazornostjo podob in rabo mitov kot univerzalnih podlag sodobnih stanj. Od srede 60. do srede 80. let je Taufer veliko prevajal moderno hrvaško, srbsko in makedonsko poezijo ter se ob njej zelo verjetno tudi pesniško navdihoval.¹³ Poleg tega se je Taufer za nekaj let umaknil iz Slovenije. Od septembra 1966 do avgusta 1969 je delal v Londonu kot napovedovalec v jugoslovanski sekciji BBC in obenem intenzivno spremljal tamkajšnje moderno gledališko življenje. Svoje kritiške vtise je zbral v knjigi *Ob londonskem gledališkem poldnevniku* (1970). Po ponovni zaposlitvi na kulturni redakciji RTV Ljubljana (1969-90) se je kot kritik v tedanji Jugoslaviji in tujini udeleževal raznih pisateljskih kongresov, gledaliških in pesniških festivalov.¹⁴ V knjigi *Avantgardna in eksperimentalna gledališča* (1975) je zbral in komentiral tiskano dokumentacijo o delovanju *Odra 57* in drugih neinstitucionalnih gledališč med l. 1955-67, ko je bilo izhodišče odrskih razskav še vedno besedilo. Pozneje se je sproti in naklonjeno posvečal slovenski »gledališki pomladi« (1969-77), ki jo označuje odmik od verbalnega gledališča, ter jugoslovanskim in svetovnim modernim gledališkim trendom. Kritike in eseje o tem je zbral v knjigi *Odrom ob rob* (1977), kjer je objavil tudi »dramoletizirani esej« *Birnamski gozd* o etičnih, idejno-estetskih dilemah avantgardnega gledališča (npr. o mimetičnosti, psihologizmu, idejnosti, tendenčnosti, eksperimentu, mitu in ritualu).

Ko so se družbenopolitične razmere l. 1965 z vzponom liberalistične struje slovenske komunistične partije (S. Kavčič) — ki se je sicer pri svojem uveljavljanju razmeroma nesrečno zapletla v ukinitve *Perspektiv* — začasno otoplile (oblasti so do kulture kazale pragmatično tolerantnost),¹⁵ se je Taufer z delom nekdanjih perspektivovcev pridružil reviji *Problemi* (1962-), vendar je bil z njo povezan veliko ohlapneje, pa ne le zaradi bivanja v Londonu. V *Problemih* je namreč dobivala prevladujočo vlogo že mlajša generacija, ki je uvajala francoski novi roman, konkretno umetnost, neoavantgarde, strukturalizem, neomarksizem, sociološki funkcionalizem in liberalni pragmatizem, Heideggerja in Derridaja. Taufer je že v *Jetniku prostosti* pripravljaval pot dvema neoavantgardističnima tokovoma, ludizmu (igri s tekstualnimi kodi) in reizmu (katalogiziranju predmetov in znakov), vendar pa ju je v *Vajah in nalogah* (1969) ter *Podatkih* (1972) etično revidiral.

Taufer se je že v obdobju 1958-72 uveljavil kot eden od vodilnih modernističnih pesnikov, pri čemer ga je afirmativno obravnavala kritika njemu idejno-estetsko bližnjih krogov, drugi, konservativnejši, pa so mu očitali cerebralnost, hermetizem in verbalizem. V tem obdobju je Taufer modernistično poetiko, ki jo od vsega začetka očitno kažeta opuščenje interpunkcije ter uveljavljanje paralelistične, iteracijske kompozicije besedil, vpeljal in radikaliziral. Izognil se je neoromantičnemu čustvovanju in neposredni izpovednosti na račun nihilizma, eksistencializma in nadrealizma, končno pa v eksperimentalni igri označevalce v zaznav spodnesel vsakršno idejno sporočilnost.

V *Svinčenih zvezdah* (1958) pesnik že skuša slikovno objektivizirati črnovalovsko mešanico melanholije in eksplozivnega, uporniškega gneva zoper represivnost in ideološki monizem povojnih socialističnih družb. Eksistencialistična stanja tesnobe, groze pred ničem, urbane ravnodušnosti ali absurda evocira z animiziranimi krajinskimi ali mestnimi prizori, mitološkimi (Pigmalion) in

¹³ Zgolj v ilustracijo naj opozorim na kar nekaj motivno-tematskih in oblikovnih vzporednic z Ivanom V. Lalićem, ki ga je Taufer tudi prevedel v antologiji *Moderna srbska poezija* (Maribor: Obzorja, 1973): vložnična perspektiva lirskega subjekta, potopljenega v grški mit ali daljno zgodovino, motiv konca iskateljskega potovanja Argonavtov, glas v katastrofi umrle ženske (Pompeji), raba tercin itn.

¹⁴ Koruza, 1980.

¹⁵ O t. i. liberalizmu kot gibanju ZKJ sredi 60. let in vlogi S. Kavčiča v njem gl. Repe (1992).

literarnimi aluzijami. Iz stanj ogroženosti se skuša pesnik reševati v ljubezen, erotiko: s pesniškim nagovarjanjem poustvarja ljubezensko intimnost, z metaforiko narave ali jazzovske eksotike zadržuje erotično intenziteto, čustveno zaupnost in bližino, a samo začasno. Cikel *Melanholija drugega ešalona* o sinovski obremenjenosti z medvojnim žrtvovanjem očetov (izraža jo simbolika vigilij, vojnih žrtev in streljanja talcev) je prvoosebna, množinska izpoved »kritične generacije«. Motive Taufer večkrat nadrealistično, groteskno deformira ter nihilistično sprevrča državniške pesniške žanre, komunistično ikonografijo in časopisno lakiranje resnice. Absurd s pesnikovim samorefleksivnim distanciranjem od lastnega donkihotstva, idealizma in volje do moči že izgubi prizvok heroične tragičnosti, postane nekaj igrivega.

Pesnik se v svoji drugi zbirki sicer — na ozadju obmorskih ali mitoloških motivov — precej posveča krizni dramaturgiji ljubezni, zbliževanju in odtujevanju ljubimcev ter vdiranju totalitarnega nadzora in reifikacijskih silnic v območje intime, erotike. Vendar pa naslov *Jetnik prostosti* (1963) aludira predvsem na Sartrovo etiko odločitve: ali po brodolomu metafizičnih in zgodovinskih, revolucionarnih vizij kot jetnik pasivno trpeti grozo pred ničem, biti konformist, se bati problematičnih avtoritet in se zatekati v slepila, zasebnost ali pa tvegati in z dejanjem, usmerjenim v družbo, drzno realizirati svojo eksistenco in notranjo svobodo. Do prvega, inertnega pola izbire Taufer zavzema večinoma že humorno ali ironično distanco, njegovo bedo razgalja v groteskni podobah, iz katerih delujoče osebe večkrat izginejo (npr. cikel *Slovenski sonetje*). V dejanju pa kljub vsej reflektivni skepsi vidi avtentičen nadomestek razpadle metafizike, kar daje zbirki samozavesten občutek pripadnosti uporniški, notranje svobodni generaciji *Perspektiv* — to eksistencialno odločitev simbolizira z arhetipom sejalca: »v zemljo sejem semena/ v sebe sejanje«. V ciklu sonetov o vojni mladosti se pojavljajo prvine toka zavesti, v krajših modernističnih pesnitvah se realna motivna izhodišča fantastično preoblikujejo ali geometrično stilizirajo z rabo kontrastne, lorcovske barvne simbolike, skozi sodobnost pa presevajajo antični in biblični miti. Kot znamenje racionalne oblikovne distance Taufer v zbirki vpelje sonet in tercino.

Tauferjev *Prometej ali tema v zenici sonca* (1966/68) je tako po žanru (»poetična igra«) kot po problematiki (razmerje intelektualca — oblast) značilen primer dramatike perspektivovcev. Taufer v njej z baročno bogato, ponekod hoteno komično metaforičnostjo modernizira in travestira grški mit. Prometej je alegorija za problem humanističnega intelektualca v sodobni, socialistični družbi, kjer se ortodoksni komunizem v 60. letih umika samoupravljanju. Prometej je kot »inženir duš« dedič revolucije, ustvarjalec ognja idej, ki naj družbo kot celoto osmislijo in ji prinesejo napredek. Toda kriza vrednot, razkroj občestva na množico privatniških interesov in funkcionalistična trivializacija velike razsvetljenke pripovedi o napredku spodkopljejo njegov fanatični idealizem. Prometej propade predvsem zato, ker je v njegovi metafiziki skrito nihilistično jedro, volja do moči, »tema v zenici sonca«.

Iz izkušnje nasilnega razbitja perspektivovstva ter iskanja nove pesniške identitete v »vmesdomovini« oziroma v kontekstu ludističnih in reističnih neoavantgard izhaja Tauferjeva najvirtuozejša pesniška zbirka *Vaje in naloge* (1969). V pesemskih ciklih in pesnitvah uvaja izrazila konkretne in vizualne poezije, kolažiranje, prepletanje mitov in sodobne kontingenčnosti, kopičenje aluzij na politično dejanskost, medbesedilnost, parodijo ter motivno-tematsko abstrakcijo oziroma registriranje predmetnosti brez urejajoče subjektivne perspektive. Krizna stanja po porazu skupinskega projekta *Perspektiv* (izgubljenost, samozatajevanje, razkroj jaza, zatekanje v intimo, spomine, misli na samomor) izražajo pesmi z različnimi medbesedilnimi navezavami, zlasti na *Krst pri Savici* Franceta Prešerna (motiv poraza), na folkloro (Kralj Matjaž) in na evangelije (Petrovo zatajevanje Kristusa). Izrazito polemičen pa je zato pesnik do sil, ki po njegovem onemogočajo ali zastirajo bivanjsko, družbeno in pesniško avtentičnost. Toda kritika izhaja že iz zavesti po »jezikovnem obratu«. Nasprotno moči vidi namreč kot diskurze, zato parodično karnevalizira njihove znakovne embleme, krilatice in dikcijo. Ravno v njih se namreč utelešajo tako sodobna represija, agresivna politična in antimodernistična ideologija ter potrošniška inercija z lažno zavestjo kot breme nasilne politične zgodovine in omejujoča, na zunajestetske vloge vezana literarna tradicija. Parodičnost je ponekod satirično sarkastična, ponekod pa bolj humorna ali —

zlasti ko meri na Prešerna in nanj oprto slovensko mitologijo — celo spoštljivo resnobna. Pesniku je šlo pač za to, da bi sintagmam predhodnikov »odvzel ideološkost ali izrabljenost in jih skušal v novem kontekstu nekako umiti«. ¹⁶

Ultramodernistični *Podatki* (1972) so v Tauferjevi poeziji skrajna točka antimimetičnosti in lingvizma. Soneti kot tradicionalno visoka literarna vrsta so notranje minirani, nimajo več niti urejajoče perspektive subjekta niti razvidne ideje. To so abstraktne, hermetične montaže prekrivajočih se čutnih vtisov, spominov, umetniških, publicističnih in mitoloških drobcev iz zasebne in politične realnosti. Gre za asociativno registriranje dni, v katerih so bili soneti zapisani. V ljudsko konotiranih štirivrstičnicah pa je ustvarjalni postopek izrazito znotrajjezikoven: naslovne besede v pesmih, ki simulirajo enciklopedična gesla, sprožajo metaforično, metonimično in frazeološko-terminološko igro označevalcev.

L. 1972, ko je ortodoksna partijska linija prisilno upokojila Staneta Kavčiča, glavnega akterja »liberalizma«, se je ponovno stopnjevala politična kontrola in represija nad kulturo (t. i. svinčena sedemdeseta leta). Prav v tem letu je moral Taufer zapustiti *Probleme*, z njim pa še nekateri nezaželeni sodelavci (mdr. Taras Kermauner ter heideggerjanski filozof in literarni teoretik Dušan Pirjevec). Taufer poslej celo desetletje, vse do ustanovitve *Nove revije* (1982), v slovenskih revijah poezije sploh ni objavljval. Kljub temu pa ni protestiral s popolnim kulturnim molkom. Priobčeval je kritike, prevode, izdal do l. 1980 štiri knjige pri »uradnih« slovenskih založbah ter za svoje pesniško in prevajalsko delo prejel celo dve državni priznanji, nagrado Prešernovega sklada (1974) in Sovretovo nagrado (1975). 1979 se mu je kot tretji otrok rodila hčerka Lara Simona. ¹⁷

L. 1980 je bil Taufer med pobudniki za ustanovitev nove revije. Pobudo, ki je izšla v *Delu* 10. junija, imamo lahko za enega od prvih slovenskih manifestov postmodernizma, značilno vpetega v obnovljeni politični projekt perspektivovstva. Nova revija naj bi po mrtvilu, razpršenosti in zavrtosti 70. let, po konvencionalizaciji in akademizaciji modernizma ponovno strnila prizadevanja za ustvarjalno avtonomijo ter idejno-estetski in politični pluralizem, in to že izrecno v duhu postmodernizma in postmoderne dobe (konec metafizike, ideologij, zgodovine, kulta inovacije; nadomestil naj bi jih soobstoj tradicije in modernosti ter drugih razlik). ¹⁸ Taufer je takoj postal eden vodilnih pesnikov novoustanovljene *Nove revije* (1982-), kjer se je oglašal tudi z esejji, prevodi in publicistiko. Do konca 80. let je izdal še tri pesniške zbirke: za *Vodenjake* (1986) je l. 1987 prejel najvišjo nagrado (Jenkovo) pisateljskega društva za poezijo.

Nova revija se je izoblikovala v eno glavnih torišč procesa politične demokratizacije in nacionalnega osamosvajanja Slovenije ter stopala v tvegane konflikte z oblastjo, ki je postopoma — tudi zaradi propadanja komunističnih režimov — postajala bolj pripravljena na dialog, celo na delitev oblasti s formirajočo se opozicijo. Poleg novorevijevecev in raznih civilnodružbenih gibanj se je v 80. letih politično aktiviralo tudi Društvo slovenskih pisateljev. K temu je mnogo pripomogel Taufer, ko je ponovno stopil v areno življenja: k javnemu zavzemanju zoper partijski monizem ga je — kot je interpretiral naknadano — gnal njegov »temeljni poetološki odnos do življenja jezika, do pluralnosti resnic«. ¹⁹ Med 1985-89 se je izpostavljal kot tajnik Društva in predsednik njegove Komisije za zaščito mišljenja in pisanja, ki se je z izjavami, peticijami in javnimi tribunami odzivala na represivne posege oblasti zoper opozicijo najrazličnejših usmeritev. ²⁰

¹⁶ Intervju V. Tauferja v *Razgledih*, 1996: 4.

¹⁷ Biografski podatki so po Koruzi (1980), Biografiji v M. Kosu (1994: 228-29), dopolnjeni s Tauferjevimi ustreznimi podatki podpisanimu v marcu 1996.

¹⁸ Besedilo je objavljeno v Marjan Dolgan (ur.) (1990). *Slovenski literarni programi in manifesti: Fanfare in tihotapci*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 206-16.

¹⁹ Intervju Bergerju, 1993: 43.

²⁰ Biografski podatki o 80. in 90. letih so po biografiji v M. Kosu (1994), kratki biografiji v gledališkem listu *k Odiseju & sinu* (1990), iz intervjuja A. Bergerju (1993: 43), Tauferjevih ustnih informacij piscu teh vrstic (marec 1996) in po več intervjujih in člankih v časopisju, ki jih zaradi narave tega spisa ne kaže navedeti.

Med znatnim delom slovenske inteligence se je sredi 80. let kot reakcija na srbsko-jugoslovanski unitarizem in restalinizacijske težnje uveljavljala srednjeevropska usmeritev. Taufer je od l. 1985 vsako leto organiziral srednjeevropsko pisateljsko srečanje Vilenica, urejal njegove večjezične zbornike literarnih prispevkov, esejev in disputov ter bil član žirije za mednarodno literarno nagrado (prejeli so jo Fulvio Tomizza, Peter Handke, Peter Esterhazy, Jan Skacel, Tomas Venclova, Zbigniew Herbert, Milan Kundera, Libuše Monikova, Josip Osti in Adolf Muschg). L. 1987 je v Tauferjevo življenje in ustvarjanje boleče zarezala nedoumljiva tragična smrt mlajšega sina Mateja, ki je zaznamovala nekaj najpretrsljivejših elegij v *Črepinjah pesmi* (1989) in verjetno spodbudila tudi moderno dramsko obravnavo motiva po svetu blodečega Odiseja, Telemahovega iskanja ter ogrožene družine (*Odisej & sin ali Svet in dom* je bil uprizorjen in knjižno objavljen l. 1990). Toda kmalu je Tauferja spet potegnil vase vrtnec družbenih dogajanj, imenovan »slovenska pomlad«. Od l. 1988 je bil član Odbora za zaščito človekovih pravic, ki je protestiral proti vojaškemu sojenju slovenskim publicistom. Poslej je bil redno med organizatorji protestnih pisateljskih večerov in velikih manifestacij za svobodo in suverenost Slovencev; 1989 je bil med ustanovitelji ene prvih slovenskih opozicijskih strank, Slovenske demokratične zveze, katere intelektualno jedro so bili novorevijevci oziroma nekdanji perspektivovci, sodeloval je pri pisanju *Majniške deklaracije* in t. i. pisateljske ustave, ki sta bila temelj konstitucije poznejše demokratične in samostojne Slovenije, bil kot predstavnik pisateljev na okrogli mizi, kjer so se z reformistično slovensko partijo dogovarjali o delitvi oblasti. Od januarja 1990 (aprila t. l. je na prvih demokratičnih volitvah zmagala nekomunistična opozicija) do aprila 1995 je bil Taufer kot vladni svetovalec zaposlen v zunanjem in v kulturnem ministrstvu državno osamosvojenе Slovenije, zdaj (1996) pa je že leto dni direktor Vilenice. Prejel je dve visoki nagradi: decembra 1995 je na Dunaju dobil Srednjeevropsko nagrado za delo pri Vilenici in sodelovanje pri duhovnem preporodu in demokratizaciji Slovenije, februarja 1996 pa najvišje državno priznanje za področje umetnosti — Prešernovo nagrado za življenjsko delo. L. 1996 je izšla njegova najnovejša pesniška zbrika, *Še ode*.

Tauferjeva poezija se v 70. in 80. letih trdno umesti v kanon moderne slovenske književnosti, odmevna pa je postala tudi v bivši Jugoslaviji in začela prodirati v svet. Avtor je postal sicer znana javna osebnost, vendar pa njegovo delo ni prodrlo med popularnejše bralce; pomisleke do njegove hermetičnosti, intelektualizma in tematske obremenjenosti so v 80. letih poleg tradicionalistov začeli izražati tudi nekateri mlajši, postmodernistični kritiki.²¹ Po l. 1975 se začno v njegovem opusu na modernistične in avantgardistične eksperimentalne poetološke podlage vezati zamisli, tematika in postopki, ki nakazujejo postmoderno stanje. Modernistični ostajajo vseskozi inkoherenca, pomenska nedoločljivost, fragmentarizacija in redukcija izraza ter zvočna napetost in eksplozivnost. Pesnik se ne ozira na postmodernistično ugajanje bralcu, pač pa hoče »pesem čutiti fizično, kakor zidar, ki zida hišo«. ²² Postmoderni pa so že Tauferjev čut za »fragmentarnost /.../ resnic«, ²³ poudarjanje medbesedilnega »spomina« pesmi, simboliziranje nemetafizične biti in oživljanje navzočnosti jaza kot osebe, marginalnega glasu. Tauferjevo pesništvo tega obdobja se — vsaj deloma vzporedno s Tauferjevo »notranjo emigracijo« v svinčeni 70. letih — večinoma odreka satirično-humornih osti in družbenopolitičnih aluzij, postaja čedalje bolj univerzalistično, filozofično in reflektivno.

Pesmarica rabljenih besed (1975) je zamišljena kot zbirka sodobnih variacij na slovenske ljudske pesmi, zlasti na balade. S paralelističnim kontrapunktiranjem, z zvočno-ritmično nabitostjo in z minimalističnim slogom skuša pesnik ustvariti moderne ekvivalente arhetipskih položajev. Njihov ton je liričen ali baladen, ironično-humoren ali grotesken, največkrat pa grozljivo brezoseben. Poleg osamljenih aluzij na študentska gibanja in revolucijsko zgodovino Taufer z imažističnim fokusiranjem na drobce starodavnih predlog evocira pretežno nepolitično tematiko — večumnost,

²¹ Razmeroma odmevno je bilo eno izmed mladostnih »sesuvanj« Marka Crnkoviča: Dotočena retrobenta. V. Taufer, Tercine za obtolčeno trobento, Teleks 42/14 (3. april 1986), 25.

²² Intervju v Razgledih, 1996.

²³ Intervju v Literaturi, 1993: 39.

neulovljivost resnice ter eksistencialna in ontološka vprašanja, ki vznikajo iz heideggerjanstva: bivanje za smrt, grozo niča, hrepenenje, uničujočo igro biti itn. Tine Hribar je zbirko samo in pesnikov spremni esej *O rabi rabljenih besed* razglasil za začetek slovenskega postmodernizma.²⁴

Ravnanje žebļjev (1979) se deloma še redundantno ukvarja z jezikovnim eksperimentiranjem, zlasti s sonetno in tercinsko obliko (npr. s konstelacijami verzov ali s poetizacijo zgolj funkcijskih slovničnih besed v ciklu *Sonetja*). Vendar pa ciklizirana pesnitev *Ravnanje žebļjev* reistično registriranje predmetnosti in izrazni minimalizem okrona z novo pomenljivostjo, z izredno izpovedno močjo. Marginalna, nepoetična predmetnost (zabijanje, puljenje ... žebļjev) postaja z antropomorfizacijskimi projekcijami nosilec simbolike, ki tematizira paradokse človekove osebne in družbene eksistence (razmerje med posameznikom in večino, med pritiskom oblasti ter vztrajnostjo, odpornostjo, prodornostjo, zvitostjo posameznika itn.). Zbirka je zarodišče dveh naslednjih Tauferjevih pesniških knjig.

En cikel je v precej razširjeni obliki (ciklizirana pesnitev) ponovno objavljen v samostojni zbirki *Vodenjaki* (1986). Naslovna beseda je neologizem, ki poimenuje človekolika bitja z arhaičnih izkopanin pri Lepenskem viru. Besedila posnemajo mitski govor in logiko, stilizirajo ljudske in svete žanre (otroške igrivke, uganke, izštevanke, uspavanke, zarotitve, prerokbe, biblično dikcijo) ter ustvarjajo svoj mitološki svet, moderno ustreznico *Apokalipse*. Pesmi s hoteno skromnimi postopki beležijo zgodbo o kaosu, zatonu civilizacije in njenih socialnih oblik, kulture, verovanj, idej, vrednot ter o razpadu subjekta in identitete. To groteskno svarilo pred atomsko vojno je implicitno tudi kritika antropocentrizma moderne civilizacije, heideggerjanska polemika z njeno voljo do moči, utelešeno v tehničnem obvladovanju sveta.

Nekatere tercine *Ravnanja žebļjev* pa napotujejo v izrazito filozofsko, postmetafizično refleksivno pesništvo, ki prevladuje v naslednjih treh zbirkah. Zasnova *Tercin za obtolčeno trobento* (1985) je kljub poetološki raznolikosti pesmi, napisanih med l. 1972-84, konceptualno in oblikovno (same tercine) enovita. Gre za hommage poeziji pesnikov, ki za Tauferja ostajajo »živi«. Tako skozi »spomin« njegovih tercin mestoma palimpsestno presevajo motivni drobci, stilemi, razpoloženjskost, vrednostna drža ali tematika, značilni za slovensko tragično romantično tradicijo (Prešeren, Jenko, Cankar), za predhodnike in klasike pesniške modernosti 20. stol. (Murn, Vodušek, Kosovel, Kocbek). Naslovi ciklov so filozofski (*Pesmi brez metafizike*, *Pesmi o transcendenci*, *Dialektike*), bralca uvajajo v dramatično in paradoksalno dogajanje v posameznikovi smrtni eksistenci: bijejo se sledi metafizične, religiozne, zgodovinske ali estetske transcendence s profanimi vdori odčaranega sveta, ki ga obvladujejo polucija, entropija, bolezen in vrednostna dezorientacija. Pesmi — v njih se marginalno, kot eden od motivov v celanovski fugi, spet pojavlja prvoosebni glas²⁵ — vse transcendentno relativizirajo, profanizirajo (npr. tako, da izenačijo bančno in simbolno menjavo: »züricher transzendenzbanka«, ali da »božji pastir« postane garjav). Spodnašanje smisla v kozmičnem karnevalu ne prizanese niti dostojanstvu refleksije o očetovi in svoji smrti (resnoba groteskna parodija Ketteja v *Piše epitaf*). Po drugi strani pa skuša Taufer danost transcendirati s hermetičnimi simboli biti in časa, z mitološkimi aluzijami (na *Odisejo*, *Mojzesove knjige*), predvsem pa z abstrahiranjem in kozmičnim posploševanjem verističnih motivnih drobcev, stvarnih doživljajskih izhodišč. Tako lirski subjekt v trenutnih razpoloženjih, ko je stopljen z naravo (polji, reko, morjem, otoki, zimskimi pobočji) oziroma izgubljen na njenih brezpotjih, vendarle zasluči nekaj presežnega, kar je onkraj njegove zavesti in jezika (simbol ozke zimske gazi med »dojkami gnoja«). Sugestivno delujejo tudi besedne igre, zvočna metaforika, abstraktni pojmovni neologizmi, pomenljiva in večmna verzna razzlogovanja besed (npr. o/kri/staljen).

²⁴ Hribar, 1984: 229-236, 259. Kljub Hribarjevimi argumentom v prid postmodernizmu se zdi ta pesniška zbirka, ki gotovo išče poti iz reizma, ludizma in drugih ultramodernističnih tokov, celo po svoji medbesedilni zasnovi bližje modernističnim konceptijam Ezre Pounda.

²⁵ Na Paula Celana in njegovo Mrtvaško fugo namiguje že naslov cikla *Male vesele fuge o smrti*, ki je bil sicer objavljen že v *Ravnanju žebļjev*.

Črepinje pesmi (1989) se v koherentnejšem, ponovno bolj poetično enovitem izrazu posvečajo predvsem slikovitemu, poundovskemu presevanju govornice grških mitov, arhaičnih predstav (Orfej in Evridika, Odiseja, Atlantida) ter davne, napol bajeslovne preteklosti, katastrof in vojnega nasilja v postmoderno sodobnost, v njeno ontološko, etično in družbeno problematiko. Iztirjenost in degradiranost sveta, kjer vlada surova moč, zaznamujejo — v pogosto vložničnih pesmih — groteskne profanizacije arhetipov (nemočnega, slepega vidca in astrologa npr. na smrt muči srbečica), patos objektivističnega podajanja krutih podob, kopičenje grdih nadrobnosti (odpadkov, nerabnih predmetov), anahronistično zlivanje preteklosti in sodobnosti, predvsem pa simboli oziroma remitizacijska metaforika, ki moralni premislek umešča »sub specie aeternitatis« (npr. »kot kadeči se bik drvi planet/ z verige v gorečem božjem hlevu snet«). Miti, ki jih »jemo z mrtvih božjih ust«, so vendarle nujni, da bi lahko preživeli v monstroznem kolesju nič. Sredi prave eksaltacije spleena, gnusa in avtodestruktivne groteske pa so v zbirki najčistejše elegične pesmi, v katerih se skrajno zadržano, a silovito izražajo fizična bolečina, zgroženost, nemoč in molk ob nepojmljivi smrti mlajšega sina: reducirane doživlajske, povsem konkretne ali imažistično simbolne motive (sveča, nočne more ob ikarovskem padcu, rjoveče morje, skrito v vsem, beli osat med zelenimi travnimi bilkami) podčrtuje zvočno-ritmična instrumentacija. V prav takšni litotični poetiki pa pesnik izpoveduje tudi hvalnico lepim, presežnim trenutkom minljivega življenja.

Igra Odisej & sin ali Svet in dom (1990) obnavlja Odisejevo in Telemahovo zgodbo. Citatno ohranja cele kose Homerjevega besedila, ga dopesnjuje in dramaturško členi v fragmente, ki so žanrsko raznoliki (delo nosi shakespearovsko ironičen podnaslov »tragicomical-historical-pastoral«). Vanje pesnik intervenira s pesnimi in šansoni, ki zgodbo aktualizirajo, socialnokritično poantirajo, prenašajo v kozmične razsežnosti metafizičnega nihilizma. Osnovna tema je Odisejeva dvojnost (tragična obsojenost na večni nemir, a tudi krutost, racionalnost) in kriza družine, Telemahova potreba po očetu.

V najnovejši zbirki *Še ode* (1996) prevladujejo soneti, ki se formalno zблиžajo s tercini (oblika 33332). Okvirjata jih dve angažirani politični pesmi v tercinah, ki s fugo pretresljivih slik obsojata barbarske urbične Vukovarja in Sarajeva med vojno v bivši Jugoslaviji. Taufer, najvidnejši in najbolj novatorski modernistični sonetist, se naposled loteva tudi sonetnega venca, na Slovenskem prestižnega žanra visoke, enciklopedične izpovedi. Ob nerazsipnem aparatu izbranih reminiscenc na domačo tradicijo od *Brižinskih spomenikov* do Balantiča, na Staro zavezo in Hölderlina ter s pomočjo simbolnega, fragmentarnega nakazovanja prepleta Taufer več tem: bivanjsko in umetniško kljubovanje civilizacijski stihiji ter grozi nič, historiozofijo Slovencev pod razpadajočo transcendo, postkomunistični imoralizem, odnos do Boga. Poleg venca ter ekspresivnih liričnih prizorov iz narave in mesta (sneg, samota, vrišč ptic čez obzorje, ulice s časopisi, umazani, odjuga, blato, morje) dajeta knjigi pečat izrazito refleksiven ton in osebna moralna prizadetost. Pesnik ironizira množične medije, izgubo realnosti in entropijo, getoizacijo lepote, predvsem pa premišlja doživetje smrtno nevarne bolečine. Ravno v bolečini in smrti grozi, kakršno v pesmih povzroča tudi »bodalo jezika«, ki vrta k avtentičnosti eksistence, se Tauferju razpre bit ter bogastvo, »kristal« minljivega bivanja. Od tod naslov, ki nakazuje skeptično vztrajanje pri pesniški hvalnici.

Tauferjev literarni opus je torej izraz eksistence, ki je na ruševinah metafizike in zgodovinskih eshatologij soočena z bitjo in ničem (simbolizira ju najpogosteje morje): ekistenca se zaveda smrti in svoje spoznavne zamejenosti oziroma neulovljive pluralnosti, fragmentarnosti resnic, zato je krhka, vendar obenem hrepenéča, celo uporniško bojovita, dinamična. Taufer skuša paradoksalnost eksistence upesniti čim bolj avtentično, v vedno novih poetoloških rešitvah, ki se spiralasto razvijajo od zgodnjega do poznega modernizma s prvini postmoderne. Kot modernist zahteva od bralca napor in sodelovanje. Njegova poezija in dramatika v imenu kritičnega razgaljanja bivanjske avtentičnosti nihilistično demitizirata ali humorno relativizirata povprečne načine življenja, družbene in religiozne avtoritete, mite in ideologije ter embleme in konvencije literarnega kanona. Razdirata načela tradicionalne mimetičnosti in izpovednosti, problematizirata estetsko zaokroženost literarnih del. Namesto tega uveljavlja Taufer ironično samorefleksijo, depersonalizacijo, fragmentarnost, medbesedilnost, asketizem in minimalizem, inkoherenco,

večumnost in pomensko nedoločljivost, montažo, grotesko in profanizacijo, paradoksalno-dramatične napetosti v kompoziciji, zvočno eksplozivnost ter jezikovno in oblikovno eksperimentiranje, ki pa se prežema z diskretno miselno in doživljajsko prezenco pesnika.

Tematske fiksacije, vrednostne perspektive in estetsko-formalne spremembe v Taufferjevem pesniško-dramskem opusu zgovorno povzemajo naslovi njegovih knjig. *Svinčene zvezde* in *Jetnik prostosti* govorijo o absurdnosti, odtujenosti in nezavarovanosti posameznikove eksistence pod prazno transcendenco ter bremenom reificiranih in politično instrumentaliziranih idealov. Človek se lahko realizira le z dejanjem, oprtim na lastno odgovornost, notranjo svobodo. Poetična drama *Prometej ali tema v zenici sonca* aktualizira antično mitologijo, v velikih pripovedih o razsvetljevanju družbe in spodbujanju napredka pa razkriva njihovo nihilistično bistvo, voljo do moči. *Vaje in naloge s Podatki* se distancirajo od prizadetega humanističnega angažmaja in ga mutirajo v humorne, igrive etude s tradicijo pisave oziroma v depersonalizirano, strukturalistično evidentiranje sveta. *Pesmarica rabljenih besed* izdaja zavest o literaturi izčrpanosti, ki omogoča pisanje le na način citatnega variranja že zapisanega. V *Ravnanju žebeljev* se na mejah poetičnega ostri čut za marginalno in razkriva paradoksalna odpornost »minimalnega jaza«. *Tercine za obtolčeno trobento* humorno, a v visoki pesniški formi nakazujejo soočanje obrabljenega, banalnega sveta z oslabljenimi sledmi transcendence. *Vodenjaki* obujajo mitsko zavest, da bi apokaliptično opozorili na kataklizmični konec antropocentrične civilizacije. *Črepinje pesmi* elegično izrekajo razbitost sveta in krhkost poezije, fragmentarnost in pluralnost resnic. Poetična drama *Odisej in sin ali Svet in dom* dramatizira arhetipsko razmerje med človekovim racionalizmom, osvojevalnim gonom ter njegovo zasebnostjo, družino. *Še ode* vztrajajo pri pesniškem slavljenju lepote v trpljenju izbrušenega kristala bivanja.

Literatura

A. Knjige Vena Tauferja

— *Poezija*

Svinčene zvezde (Ljubljana: /samozaložba/, 1958).

Jetnik prostosti (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1963).

Vaje in naloge (Maribor: Obzorja, 1969).

Podatki (Maribor: Obzorja, 1972).

Prigode: /Izbor/ (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1973).

Pesmarica rabljenih besed (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1975).

Ravnanje žeblicev in druge pesmi (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1979).

Sonetje: /Izbor/ (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1979).

Pesmi: /Izbor/ (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1980).

Tercine za obtolčeno trobento (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1985).

Vodenjaki (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1986).

Črepinje pesmi (Maribor: Obzorja, 1989).

Nihanje molka: Izbrane pesmi. Ur. Matevž Kos (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994).

Še ode (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1996).

— *Dramatika in gledališke izvedbe*

Prometej ali tema v zenici sonca: Pesniška igra s prologom (Maribor: Obzorja, 1968); uprizorilo Slovensko ljudsko gledališče, Celje, 1973.

Odisej & sin ali svet in dom (Ljubljana: Slovenska knjiga, 1990); uprizorilo Slovensko mladinsko gledališče, Ljubljana, 1990.

— *Eseji in kritike*

Ob londonskem gledališkem poldnevniku: Gledališki vtisi v petih aktih z odmori (Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko, 1970).

Avantgardna in eksperimentalna gledališča: Opis tiskane dokumentacije = Živo gledališče III: Pogledi na slovensko gledališče v letih 1945-1970. Ur. D. Tomše (Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko, 1975).

Odrom ob rob (Ljubljana: DZS, 1977).

O rabi rabljenih besed, v: France Pibernik: Med tradicijo in modernizmom (Ljubljana: Slovenska matica, 1978): 244-265.

— *Za otroke*

O jej krokodil (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1983).

Kaj kdo je in kaj kdo kuha (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1986).

B. Knjižno objavljeni Tauferjevi prevodi

- T. S. Eliot (1966). *Pesmi in pesnitve*. Prevedel, spremno besedo in opombe napisal Venó Taufer. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- T. S. Eliot (1967). *Umor v katedrali. Poezija in drama*. Prev. Venó Taufer. Maribor: Obzorja.
- T. S. Eliot (1977). *Iz pesmi, dram in esejev*. Izbral, prevedel in spremno besedo napisal Venó Taufer. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- T. S. Eliot (1982). *Pesmi*. Izbral, prevedel, spremno besedo in opombe napisal Venó Taufer. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Ezra Pound (1973). *Pound*. Izbral, prepesnil in spremno besedo napisal Venó Taufer. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Afrika, mati moja: Črnska umetna lirika. (1976). Prev. Aleš Berger in V. Taufer. Maribor: Obzorja.
- W. B. Yeats (1983). *Izbrano delo*. Izbral, prevedel in spremno besedo napisal Venó Taufer. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Wallace Stevens; Ezra Pound; T. S. Eliot; Stanley Kunitz; Theodore Roethke; Robert Hass. Prev. Venó Taufer. V: *Antologija ameriške poezije 20. stoletja*. (1986). Izbral in beležke o pesnikih napisal Miha Avanzo. Prev. Andrej Arko et alii. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Ted Hughes (1988). *Ted Hughes*. Izbral, prevedel in spremno besedo napisal Venó Taufer. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Tomas Venclova (1991). Prev. N. Jež in V. Taufer. Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev.
- Novejša hrvaška poezija: Antologija. (1971). Izbral in uredil Radoslav Dabo. Prev. Ivan Minatti, Venó Taufer et alii. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Slavko Mihalić (1974). *Zadnja večerja*. Prev. V. Taufer. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Tin Ujević (1975). *Ujević*. Izbral Venó Taufer, prevedla V. Taufer in Božo Vodušek. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- A. B. Šimić (1975). *Pesmi*. Prev. V. Taufer. Maribor: Obzorja.
- Vesna Parun (1978). *Pesmi*. Prev. V. Taufer. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Moderna srbska poezija: Antologija. (1973). Izbral in uredil Radoslav Dabo. Prev. Ciril Zlobec, Venó Taufer et alii. Maribor: Obzorja.
- Miodrag Pavlović (1977). *Svetli in temni prazniki*. Prev. V. Taufer. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Branko Miljković (1980). *S smrtjo nad smrt*. Prev. V. Taufer. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Vlada Urošević (1975). *Neko drugo mesto*. Prev. V. Taufer. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Radovan Pavlovski (1977). *Rdeči in črni petelin*. Prev. V. Taufer. Maribor: Obzorja.
- Bogomil Džuzel (1985). *Riba smisla*. Prev. V. Taufer. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Modern poetry in translation. No. 8: Slovenia. (1970). Prev. in ur. Michael Scammell in V. Taufer. London: Modern poetry in translation Ltd..
- Contemporary Yugoslav Poetry. (1977). Ur. Vasa D. Mihailovich, prev. V. Taufer et alii. Iowa city: University of Iowa press.
- Srečko Kosovel (1985). *La barca d'or*. Uvod V. Taufer et alii. Barcelona: Edicions del Mall.
- Tomaž Šalamun (1988). *The selected poems*. Prev. V. Taufer et alii. New York: The Ecco press.

Dane Zajc (1990). Ashes. Ur. Richard Seehuus, prev. V. Taufer et alii. S. l.: Richard Seehuus; A Poetry Miscellany Yugoslav Chapbooks.

C. Obsežnejši intervjuji

Tine Hribar (1984). Pogovor z Venom Tauferjem. Nova revija, 26-27: 2991-3018.

Aleš Berger (1993). Kovana zmuzljivost jezika. Literatura, 21: 37-45.

Ivo Svetina (1990). Pot na Itako je še dolga: Pesnikujoči pogovor s pesnikom Venom Tauferjem. Slovensko mladinsko gledališče: Program, sezona 1989/90, predstava 1 (Ljubljana) /Veno Taufer: Odisej & sin ali Svet in dom/.

Nela Malečkar, Tea Štoka (1996). »Pesem moram čutiti fizično — kakor zidar, ki zida hišo«. Razgledi, 3 (7. februarja): 4-9.

Č. Bibliografija

Bibliografija /ni popolna/, v: Veno Taufer (1994). Nihanje molka: Izbrane pesmi. Ur. Matevž Kos. Ljubljana: Mladinska knjiga, 230-236.

D. Biografija

Jože Koruza (1980). Veno Taufer. Slovenski biografski leksikon, 12. Ljubljana, 12-13.

E. Uporabljena literatura o Tauferju (odnosnice)

Marjan Dolgan (1976). Tauferjeva (neobrabrljena) pesmarica rabljenih besed: Poskus interpretacije. Sodobnost, 1: 63-75.

Aleš Gabrič (1995). Socialistična kulturna revolucija: Slovenska kulturna politika 1953-1962. Ljubljana: Cankarjeva založba, 38-52, 58-76, 132-139, 174-184, 193-202, 222-228, 268-280.

Niko Grafenauer (1974/75). Branje nove (in stare) poezije: Prelomne razsežnosti v poeziji Vena Tauferja /o: Podatki/. Jezik in slovstvo, 6: 145-155, razširjeno kot Pesniški modernizem: o poeziji Vena Tauferja, v: N. Grafenauer (1982). Izročnost pesmi. Maribor: Obzorja, 101-123.

Tine Hribar (1984). Sodobna slovenska poezija, v: Isti: Sodobna slovenska poezija. Maribor: Obzorja, 173-283.

Tine Hribar (1985). S pesmijo globoke rane, v: Veno Taufer: Tercine za obtolčeno trobento. Ljubljana: Mladinska knjiga, 67-77.

Marko Juvan (1985). Književne odnosnice v poeziji Vena Tauferja. Slavistična revija, 1: 51-70.

Taras Kermauner (1976). Točka avtoblokade /o: Prometej ali tema v zenici sonca/, v: Isti: Od igre do telesa. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko, 109-145.

Taras Kermauner (1980). Žebjljasta pesem /o: Ravnanje žebljev/. Problemi, 7: 43-53.

Taras Kermauner (1995). Perspektivci. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Vital Klabus (1995). Pričevanje o Reviji 57 in Perspektivah. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Janko Kos (1982). Sodobna slovenska lirika 1950-1980. Sodobnost, 12: 1098-1115, ponatisnjeno pod istim naslovom v: Janko Kos (1983). Sodobna slovenska lirika 1950-1980. Ljubljana: Mladinska knjiga, 133-155.

Matevž Kos (1994). Razpokane besede, v: Veno Taufer: Nihanje molka: Izbrane pesmi. Ur. M. Kos. Ljubljana: Mladinska knjiga, 207-226.

Boris Paternu (1963). Tauferjev Jetnik prostosti. Problemi, 11: 979-988.

Boris Paternu (1967). Drugi povojni val mladih med novim ekspresionizmom in nadrealizmom; Veno Taufer, v: Boris Paternu, Helga Glušič, Matjaž Kmecl: Slovenska književnost 1945-65, 1: Lirika in proza. Ljubljana: Slovenska matica, 171-173; 182-190.

Jože Pogačnik (1973). Eksistencializem in strukturalizem, v: Jože Pogačnik in Franc Zadavec: Zgodovina slovenskega slovstva. Maribor: Obzorja. 507-579.

Jože Pogačnik (1972). Obrazi sodobnih slovenskih pesnikov II: Veno Taufer. Sodobnost, 2: 194-198.

Denis Poniž (1986). Jetnik besed, jetnik sveta: Utrinki o poeziji Vena Tauferja, v: Isti: Molk in pisava. Ljubljana.

Božo Repe (1990). Obračun s Perspektivami. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Božo Repe (1992). »Liberalizem« v Sloveniji = Borec 44/9-10.

Ivo Svetina, ur. (1990). Veno Taufer: Odisej & sin ali Svet in dom: Slovensko mladinsko gledališče: Program, sezona 1989/90, predstava 1. Ljubljana.

Mitja Velikonja (1995). Družbeno kritični dialogi slovenskega perspektivovstva: Elaborat. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Franc Zadavec (1967). Moderno in revija Perspektive, v: Jože Koruza, Franc Zadavec: Slovenska književnost 1945-65, 2: Dramatika ter književna esejistika in kritika. Ljubljana: Slovenska matica, 271-276.

Marko Juvan

UDK 821.163.6.09:929 Taufer V.

SUMMARY

VENO TAUFER — HIS LIFE AND WORK

The article is an encyclopaedically condensed social biography and analysis of the literary work of poet, dramatist, critic and translator Venó Taufer (b. 1933). It focuses on his activity in those cultural and literary groups which introduced modernism and postmodernism into Slovene culture and, simultaneously with their culturally political criticism of the single-party political system, spread germs of democratic society (Revija 57, Oder 57, Perspektive, Problemi, Nova revija). This activity is reflected also in the structure of Taufer's literary texts.

Taufer's literary works are a relatively hermetic expression of a paradoxical existence faced, on the ruins of metaphysics and historical eschatologies, with essence and nothingness: existence is aware of death, of its own cognitive limitation or plurality, and of the fragmentary nature of truths; therefore it is fragile, but at the same time languishing, even rebelliously bellicose. Taufer's

poems and dramas are, as a critical exposure of existential authenticity, a nihilistic demythologisation or humorous relativisation of the common ways of life, social and religious authorities, and of literary canon. They deconstruct the principles of traditional mimesis and confessionalism, problematising aesthetic completeness of literary works. Taufer replaces it by ironic selfreflection, depersonalisation, fragmentation, intertextuality, asceticism and minimalism, incoherence, ambiguity and semantic vagueness, montage, grotesque and profanation, paradoxical dramatic tension in composition, explosion of sound, experimentation with language and form, yet permeated with a discreet ideative and experiential presence of the author, and, in the latest stage, with reflexivity and idiosyncratic neosymbolism. Taufer's literature is a classic of Slovene modernism, with already some features of postmodernism.

Simona Kranjc

Filozofska fakulteta v Ljubljani

UDK 81.276-053.2

Slovnična zmožnost otrok na besedotvorni ravni

V članku bom predstavila otrokovo besedišče v zgodnjem obdobju razvoja govora (in sicer od drugega do četrtega leta).¹ Z rastjo besedišča namreč rastejo tudi otrokove možnosti za tvorbo daljših besedil. Delež tvorjenih besed v otrokovem slovarju pa je zanimiv še zato, ker kaže otrokovo sposobnost, uporabljati že naučena besedotvorna pravila. Ta proces seveda poteka nezavedno.

1 Mišljenje in govor

Naslov uvodnega poglavja ni naključno citat naslova knjige L. Vigotskega (1977), enega od utemeljiteljev novejše sovjetske psihologije, semiotike in psiholingvistike. Njegove ideje in raziskovanje pomena in znakovnih sistemov ter njihove vloge v razvoju človeškega ravnanja, predvsem pa razvoja mišljenja in govora pri otroku so živi še danes. Še več — marsikateremu raziskovalcu so zgled in podlaga za njegovo lastno delo. Naključno torej ni zaradi pomena, ki ga ima L. Vigotski v psiholingvistiki danes; sam odnos med mislijo in besedo je eno izmed osrednjih vprašanj, s katerim se srečujejo tako psihologi, filozofi kot tudi jezikoslovci. Nastal je nekakšen začarani krog. V stoletnem razpravljanju o tem vprašanju so se raziskave razdelile na dva pola, in sicer na eni strani popolno izenačevanje ali identificiranje misli in besede, na drugi pa popolno razlikovanje in razhod.

Vodilna misel v delu L. Vigotskega je ideja razvojnosti, temelje pa ji je postavil že Jean Piaget. Njegova spoznanja o razvoju so v 20. stoletju zaznamovala raziskovanje razvoja mišljenja in govora pri otroku. V nasprotju z dotedanjim pojmovanjem je Piaget o govoru razpravljal le z vidika razvoja miselnih procesov. Menil je, da »se mišljenje razvija neodvisno od govora in da mišljenje omogoča razvoj govora« (Marjanovič-Umek, 1990: 51). V središče raziskav ni več postavljaj tistega, česar otrok nima, marveč to, kar ima in kar je posebnost njegovega mišljenja. Otrok torej ni odrasla oseba v malem, prav tako tudi njegova inteligenca ni le posnetek inteligence odraslega.

Kljub pomembnosti in vplivnosti Piagetovega raziskovanja na sodobno znanost je L. Vigotski ostal kritičen. Kritiziral je predvsem Piagetovo teorijo o egocentričnosti otrokovega mišljenja, ki v tem sistemu predstavlja prehodno stopnjo med nezavednim² in formalno-logičnim mišljenjem. Piaget si je izhodišče te razvojne sheme sposodil pri psihoanalitikih. Po tem pojmovanju je prvobitno mišljenje nezavedno, logično pa je kasnejši proizvod, ki ga otroku da družbeno okolje, v katerem živi. V prvi fazi v razvoju mišljenja, po Piagetu imenovani zaznavno-gibalna, otrok pridobiva spoznanja s pomočjo zaznavno-gibalnih akcij, kasneje pa »govor /.../ razširi moč miselnih operacij /.../, logične /operacije imajo/ globlje korenine, in to v akcijah, ki se kasneje ponotranijo v miselne

¹ Raziskava je nastala v podiplomskem seminarju prof. dr. Ade Vidovič-Muha.

² Nezavedno mišljenje je izredno individualno, ne teži k ugotavljanju resnice, marveč k zadovoljevanju želja. Ne more se izraziti neposredno z govorom.

operacije. Avtor meni, da govor sam po sebi ni zadosten pogoj za razvoj operativnega mišljenja« (Marjanovič-Umek, 1990: 51). Logično mišljenje torej nastaja šele kasneje, egocentrično mišljenje pa je prehodno obdobje med njima.

Vzroke egocentričnosti vidi Piaget v asocialnosti otroka in v značilnosti njegove praktične dejavnosti. Prve otrokove poskuse, da bi se izognil posledicam egocentričnosti, in prvo obdobje konkretno-logičnega mišljenja postavlja v čas od 7. do 8. leta. Iz take koncepcije sledi, da se egocentričnost vedno kaže kot zakonitost in je neodvisna od otrokove izkušnje.

Upoštevajoč raziskave, izpeljane z ontogenetskega stališča, L. Vigotski meni, da nezavedno mišljenje sploh ni najnižja oblika mišljenja, marveč ga najdemo precej višje (Vigotski, 1977: 63).

Srž Piagetove teorije je koncept otrokove egocentričnosti, osnovo za to pojmovanje pa predstavlja njegova prva razprava, posvečena pojasnjevanju funkcije govora otrok. Otroške dialoge je razdelil v dve veliki skupini, in sicer egocentrični in socializirani govor. Egocentrični govor po Piagetu je, kadar otrok govori sam s seboj in se ne skuša postaviti v sogovorčev položaj, ne zanima ga, ali ga sogovorec posluša, hkrati pa otrok niti ne pričakuje odgovora. Piaget meni, da je to monolog, v katerem otrok govori zase. V takem govoru vidi glavni dokaz za egocentričnost otrokovega mišljenja. Socializirani govor je drugačen. Z njim otrok prosi, ukazuje, pojasnjuje, kritizira, sprašuje. Piagetova testiranja in merjenja so pokazala, da je več kot polovica otrokovih izrekov do 6. oz. 7. leta egocentričnih, torej takih, ki ne služijo sporazumevanju in ne izpolnjujejo komunikacijske funkcije, marveč samo spremljajo otrokovo dejavnost. Ravno temu pa L. Vigotski ugovarja. Njegove raziskave so namreč pokazale, da vez med njima ni nujna. Raziskave, izpeljane v enakih okoliščinah kot Piagetove, so pokazale, da je odstotek egocentričnega govora pri otrocih celo nižji kot pri Piagetu; v primerih, ko so otrokovo dejavnost motili in jo oteževali, pa je odstotek narastel in je bil višji kot pri Piagetu. Iz tega je L. Vigotski sklepal, da egocentrični govor poleg ekspresivne vloge opravlja tudi vlogo spremljanja otrokove dejavnosti ter da postaja izraz mišljenja v pravem pomenu besede. Je torej prehodna stopnja od zunanjega govora k notranjemu. V tej točki se njuna mnenja radikalno razlikujejo.

Vigotski meni, da je prvotni otrokov govor popolnoma socialen, opravlja vlogo sporočanja, družbene interakcije, ključ socialnih odnosov pa predstavlja razmerje med otrokom in odraslim. Je torej večfunkcijski. Šele kasneje ta večfunkcijski govor po načelu diferenciacije razvije posamezne funkcije, razvijeta se egocentrični in sporazumevalni govor. Na podlagi egocentričnega govora, ki se je ločil od socializiranega govora, nastaja nato notranji govor otroka, ki predstavlja osnovo mišljenja, in sicer tako nezavednega kot logičnega. Vigotski vidi v egocentričnem govoru razvojno najpomembnejši dejavnik prehoda iz zunanjega govora k notranjemu.³ To preobrazbo je nakazal že Piaget, vendar je ni eksplicitno izrazil. Pokazal je, da je egocentrični govor po svojem psihičnem bistvu notranji govor, po fiziološki naravi pa zunanji. Govor tako prej postaja notranji po svoji funkciji kot pa po obliki. To omogoča pojasnitev, kako nastaja notranji govor: z ločevanjem govornih funkcij, izdvajanjem egocentričnega govora, njegovim postopnim krajšanjem in pretvorbo v notranji govor.

Tako pojmovanje se razlikuje npr. od tradicionalnega pojmovanja razvoja govora, ki vodi od zunanjega govora prek šepeta k notranjemu govoru, in od Piagetove sheme, ki razvoj govora in logičnega mišljenja označuje kot prehod iz negovornega nezavednega mišljenja v socializirani govor in logično mišljenje, prehod pa naj bi potekal prek egocentričnega govora in egocentričnega mišljenja.

Tako Vigotski in Piaget postavljata razvojno stopnjo mišljenja, ki jo Vigotski označuje kot egocentrični govor, na povsem različni poti razvoja: za Piageta je to prehodna stopnja od nezavednega mišljenja k logičnemu, od intimno-individualnega k socialnemu, za Vigotskega pa

³ Govor naj bi se po Vigotskem razvijal od socialnega prek egocentričnega do notranjega govora.

prehodna oblika od zunanjega k notranjemu, od socialnega govora k individualnemu, vključujoč tudi nezavedno govorno mišljenje.

Piaget je poleg egocentričnega govora in mišljenja raziskoval tudi socializacijo otrokovega mišljenja. Opazoval jo je ločeno od zunajjezikovne dejanskosti, zato ne preseneča Piagetovo mnenje, da je otroku popolnoma nerazumljiva abstraktna verbalna misel. Vzrok takega mišljenja je verjetno v mnenju, da se otrok pravzaprav nikoli prav ne srečuje s stvarmi, ker ne dela. Z njimi se samo igra, jim verjame, ne da bi jih raziskoval. Tako neustrezno posploševanje je mogoče preseči, če otrokov govor opazujemo in opisujemo s pomočjo znanstvenega aparata teorije govornih dejanj.⁴

Menim, da ta dejstva niso splošna, da veljajo samo v konkretnem trenutku in v konkretni situaciji (torej v laboratoriju, kjer je J. Piaget opazoval otroke in zbiral gradivo, ter v tistem času), v konkretnem družbenem in zgodovinskem okolju. To so opazili tudi Piagetovi kritiki, npr. William Stern in L. Vigotski. In zakaj je prišlo do tega? Verjetno zato, ker ni dovolj upošteval značaja družbene vloge jezika. Oblika otrokovega govora (ali je njegov govor bolj egocentričen ali manj) je namreč odvisna od okolja, v katerem živi. V mislih imam notranje in zunanje dejavnike, torej psihološke in biološke ter socialne in sociološke, ki vplivajo na razvoj otrokovega govora. Če so subjekt raziskave otroci, ki obiskujejo vrtec, je pomembno upoštevati tudi naravo vrtca; če je delo/igra zasnovano predvsem na medsebojnih odnosih, vzpostavljanju stikov med otroki in med otrokom ter vzgojiteljem ali vzgojiteljico, potem bo odstotek govora zase manjši kot tam, kjer so otroci predvsem posamezniki in se le redko povezujejo v skupine. Slovenski vrtci so po mojem mnenju zasnovani na prvi način, kar pomeni, da je temelj vzgojno-varstvenega procesa v naših vrtcih neposredna komunikacija med otroki samimi ter med otrokom in vzgojiteljem ali vzgojiteljico. Zato je v posnetem gradivu⁵ govora zase manj.

1.1 Beseda in pojem

Na podlagi raziskovanja procesa tvorjenja pojmov L. Vigotski meni, da pojem ni navadna vsota asociativnih zvez, marveč nastane z zapletenim miselnim dejanjem, ki se ga ne da preprosto naučiti z vajo, marveč zahteva določeno raven miselnega razvoja. Pojem predstavlja dejanje posploševanja in se, če ga razumemo kot pomen stvari, razvija; to pomeni, da prehaja z ene strukture posploševanja na drugo. Ko se je otrok naučil neke nove stvari, povezane z določenim pomenom, še ne pomeni, da se je razvoj s tem končal. Do te prve stopnje je namreč otrok prišel z osnovnim posploševanjem, ki pa ga nato nadgrajujejo višje vrste istega postopka.

Razvoj pojmov ali pomena stvari temelji na razvoju drugih funkcij, npr. logičnem spominu, sposobnosti abstrahiranja, vzporejanja in razlikovanja. Po mnenju mnogih raziskovalcev (Ach, Rimat, Vigotski) pojmi nastajajo šele po 12. letu, torej v času pubertete.

Po Vigotskem bom povzela stopnje v procesu razvoja pojmov.

1. Prvo stopnjo v razvoju pojmov predstavlja neurejen sklop, neoblikovano sinkretično povezovanje posameznih predmetov.

2. Na drugi stopnji se mišljenje odvija v kompleksih (objektivno mišljenje), in sicer kot

- a) asociacijski kompleks,
- b) kompleks — zbirka,
- c) verižni kompleks,

⁴ Utemeljitelja teorije govornih dejanj sta filozofa John L. Austin in John R. Searle. Govorno dejanje je »osnovna (najmanjša) enota jezikovnega sporazumevanja, ki ga opravljamo z izrekanjem. To je dejavnost, podrejena enakim zakonitostim kot druge človekove dejavnosti: človek mora biti za govorno dejanje motiviran, ker želi zadovoljiti neko potrebo in doseči določen cilj« (Zadavec-Pešec, 1994: 52-53).

⁵ Predmet analize je namreč gradivo, posneto v vrtcu v Senvnici. Snemala sem spontani govor otrok, starih od dveh do štirih let, razdeljenih v dve skupini.

- č) kompleks, ki se s pomočjo difuznih nedoločnih zvez spaja v opazovalno-konkretne skupine likov ali predmetov,
 d) psevdopojem.

Za kompleksno mišljenje je značilno, da otroci vzpostavljajo vezi in odnose, na katerih se to mišljenje osnuje. V tej fazi otrok posamezne predmete povezuje v skupine, lahko pa opazujemo tudi prve korake k posplošitvam. Urejanje posameznih predmetov v skupine je prvi korak v abstrahiranje in že sposobnost, da se ti elementi opazujejo zunaj povezave s konkretnimi izkušnjami.

3. Tretjo stopnjo pa že predstavljajo razčlenjevanje, analiza in abstrakcija. (Mnogi raziskovalci, med njimi tudi L. Vigotski, menijo, da otrok pride do tega obdobja šele v puberteti. Opazujejo tudi razkorak med sposobnostjo tvorjenja pojmov in govornim izražanjem le-tega.) Pri tretji stopnji razvoja je treba dodati, da zgodnja uporaba splošnih besed še ne odseva prav tako zgodnjega razvoja abstraktnega mišljenja.

Tisto, o čemer sem govorila do zdaj, priča, da še vedno obstajajo nejasnosti v odnosu med razvojem mišljenja in govora. Vodilna razvojna psihologa J. Piaget in L. Vigotski sta s svojimi idejami in raziskavami v psihologiji in jezikoslovju spodbudila razvoj številnih smeri, ki iščejo teoretične razlage odnosa med mišljenjem in govorom. J. Piaget je o govoru razmišljal le z vidika razvoja miselnih procesov (poudarek je bil namenjen notranjim dejavnikom, ki vplivajo na razvoj govora), L. Vigotski pa je upošteval predvsem otrokovo socialno okolje (torej zunanje dejavnike). Ko je otrok star približno dve leti, se po njegovem mnenju razvojni liniji mišljenja in govora sekata, s tem pa organizirata novo obliko vedenja, lastnega le človeku. Za to obdobje, ko govor postaja intelektualen, mišljenje pa govorno, je značilno, da otrok aktivno širi svoj besednjak, verjetno bi lahko rekli, da otrok čuti potrebo po učenju znakov za sporazumevanje.

2 Opis vzorca

Gradivo je bilo zbrano s pomočjo etnografske metode v dveh skupinah otrok v vrtcu Ciciban v Sevnici. Skupini sta bili nehomogeni tako v smislu socialnega statusa kot tudi po starosti, spolu in številu otrok v družini.

Skupini sem poimenovala s črkama A in B, skupino A sem nato preimenovala v skupino C, ker se je prva nekoliko preoblikovala (večina otrok je prerasla jaslično skupino), jaz pa sem želela spremljati troke v skupini malčkov, torej v skupini C.

Snemati sem začela 9. oktobra 1992, v skupini A sem snemanje končala 14. januarja 1993 in tedaj se je začelo snemanje v skupini C. Obravnavano gradivo skupine B pa zajema čas od 22. oktobra 1992 do 9. decembra 1993. Na začetku sem snemala vsak teden, kasneje pa le še enkrat na mesec, ker sem spoznala, da bo sicer gradivo postalo nepregledno, pa tudi razvoj govora pri otrocih ni tako hitro napredoval. Snemala sem njihov spontani govor med igro, pri zajtrku in kosilu. Pri tem sem bila pozorna na zunanje dejavnike, ki vplivajo na otrokov govor. Eden izmed njih je čas snemanja; ta namreč močno vpliva na otrokovo sporazumevalno zmožnost. Ko je otrok utrujen in zaspan (npr. pred kosilom), govori manj, povedi so krajše in preprostejše, iste besede se ponavljajo. Med snemanjem se nisem niti mogla niti hotela izogniti spodbujanju sogovorcev (otrok), kajti poleg otrokove slovnične zmožnosti me zanima tudi njegova sporazumevalna zmožnost.

Na začetku snemanja (9. oktobra 1992) je bila povprečna starost v skupini A 19,16 (prva številka pomeni število mesecev, druga pa dni) — najmlajši otrok je bil star 14,22, najstarejši pa 23,16 —, na koncu, to je 14. januarja 1993, pa 22,21. Podatek o najvišji in najnižji starosti otroka v skupini priča, da je bila skupina po starosti zelo nehomogena.

V skupini A, ki je štela 17 otrok, je bilo osem fantkov in devet deklic, od tega jih je šest prvih v družini, ostalih enajst pa se je rodilo kot drugi otrok. Skupina je nehomogena tudi po socialnem

RAZPRAVE IN ČLANKI

statusu staršev: 15 jih ima osnovno šolo (6 mater in 9 očetov), 12 poklicno ali srednjo šolo (7 mater in 5 očetov) in 6 višjo ali visoko šolo (4 matere in 2 očeta).⁶

<i>izobrazba</i>	<i>osnovna šola</i>	<i>poklicna ali srednja šola</i>	<i>višja ali visoka šola</i>
mati	6	7	4
oče	9	5	2
skupaj	15	12	6
			33

V skupini B je bila na začetku snemanja (22. oktobra 1992) povprečna starost 28,18. Skupina se je nato 14. januarja 1993 nekoliko spremenila (vanjo je bil vključen še en otrok), povprečna starost je nato znašala 31,14. 22. oktobra 1992 je bil najmlajši otrok star 23,22, najstarejši pa 31,22.

V skupini B je bilo na začetku 19 (od tega 14 fantkov in 5 deklic), v nadaljevanju snemanja pa 25 otrok, od tega 16 fantkov in 9 deklic. 14 otrok je bilo prvih v družini, 8 drugih, dva tretja in eden četrti otrok v družini. Izobrazbena struktura staršev je nekoliko nižja od prve, če upoštevamo višjo ali visoko izobrazbo, v celoti (predvsem srednješolska) pa nekoliko višja. Samo 9 staršev ima le osnovno šolo (5 mater in 4 očetje), 36 jih ima poklicno ali srednjo šolo (18 mater in 18 očetov), 5 pa višjo ali visoko izobrazbo (2 materi in 3 očetje).

<i>izobrazba</i>	<i>osnovna šola</i>	<i>poklicna ali srednja šola</i>	<i>višja ali visoka šola</i>
mati	5	18	2
oče	4	18	3
skupaj	9	36	5
			50

Povprečna starost skupine C je bila na začetku snemanja (21. januarja 1993) 25,09. Tudi ta skupina starostno ni bila homogena, saj je bil najmlajši otrok star 23,13, najstarejši pa 31,10. Štela je 20 otrok, od tega 9 fantkov in 11 deklic. 6 otrok je prvih v družini, 13 drugih in 1 tretji.

14 staršev (5 mater in 9 očetov) ima osnovno šolo, 17 (10 mater in 7 očetov) poklicno ali srednjo in 9 (5 mater in 4 očetje) pa višjo ali visoko šolo.

<i>izobrazba</i>	<i>osnovna šola</i>	<i>poklicna ali srednja šola</i>	<i>višja ali visoka šola</i>
mati	5	10	5
oče	9	7	4
skupaj	14	17	9
			40

V skupni preglednici lahko zdaj prikažemo število otrok v skupinah, število deklic in dečkov ter njihovo povprečno starost na začetku snemanja.

⁶ Število se ne ujema s številom otrok ($17 \times 2 = 34$), ker je pri enem od otrok navedena le mati.

	skupina A	skupina B	skupina C
število otrok	17	25	20
deklince in dečke	9 : 8	9 : 16	11 : 9
povprečna starost	19,16	28,18	25,09

Preglednice kažejo, da so skupine nehomogene, sestavljene iz deklic in dečkov različnih starosti (starostni razpon v skupini je tudi do sedem mesecev). Tudi po številu otrok so družine, iz katerih otroci izhajajo, zelo različne, štejejo namreč od enega do štirih otrok. Slika izobrazbene strukture je raznolika, kaže pa, da imajo očetje v povprečju nižjo izobrazbo od mater.

Snemanje otrok, opisanih zgoraj, je potekalo longitudinalno, torej kontinuirano dalj časa v obeh skupinah. V raziskavo pa je bil poleg otrok iz vrta vključen tudi deček, star približno toliko, kot je znašalo starostno povprečje skupine B, zato je lahko služil za primerjavo. Posnela sem ga dvakrat, in sicer prvič, ko je bil star 28 mesecev, in drugič, ko je dopolnil 39 mesecev. Deček je prvi otrok v družini z dvema otrokoma in visoko izobraženimi starši.

Razlika med obema vrstama gradiva je v metodi snemanja (prva je longitudinalna, druga pa pilotna) in v vrsti govornega položaja, na kar bo sproti opozarjano med analizo ob navajanju primerov iz gradiva. Kaže se namreč razlika med zasebnim formalnim (vrtec) in zasebnim neformalnim (družina) govornim položajem. V prvem otrok nastopa v več vlogah kot v drugem, in sicer se pojavljajo razmerja otrok — otrok, otrok — vzgojiteljica, otrok — varuška, otrok — raziskovalka, v družini pa otrok — mati, otrok — oče, otrok — brat/sestra, otrok — teta/stric, otrok — babica/dedek, otrok — raziskovalka. Število kombinacij govornih vlog bi lahko še širilo, kar pa trenutno za nas ni tako pomembno. Pomembnejše je dejstvo, da otrok v vrtcu širi repertoar govornih položajev, ne le govornih vlog, v katerih samo v družinskem okolju ne more sodelovati. Zato sem se odločila za kombinacijo obeh metod snemanja v dveh različnih položajih in za primerjavo med obema vrstama gradiva.

3 Jezikovna zmožnost

Če želimo opisati stopnjo razvoja otrokovega govora, moramo raziskati njegovo jezikovno vedenje, se pravi, do kakšne mere otroci v razumevanju in produkciji govora uporabljajo skladenjske in semantične strukture. Temu vprašanju je znotraj razvojne psiholingvistike posvečeno največ skrbi. Opis otrokovega jezikovnega znanja lahko naredimo le na podlagi zbranega gradiva (posnetki spontanega govora ali jezikovni testi). Težje je opisovati njegovo abstraktno jezikovno vedenje, ki je zajeto pod pojmom jezikovna zmožnost (lingvistična kompetenca),⁷ ker predšolskega otroka ne moremo spraševati po pravilih za tvorbo stavčnih vzorcev ali po stavčnih členih in besednih vrstah. Veliko več raziskav je zato posvečenih otrokovi jezikovni performanci.

Bogati viri za analizo razvoja slovnice zmožnosti so odmori v linearnih sekvencah in oklevanja v toku izreka. Oklevanje odraža otrokove težave v tvorbi izreka, povezane pa so lahko z zapletenostjo misli, ki jo skuša otrok izraziti, ali pa z zapletenostjo same strukture izraza. Otrok včasih svojo negotovost ob določeni obliki ali strukturi izraža z različnimi jezikovnimi sredstvi (na primer z intonacijo), če pa se napake sam pravočasno zave, jo popravi z naslednjim izrekom. Takšni popravki

⁷ Jezikovno zmožnost delim na slovnico in pragmatično zmožnost, kar je nekoliko drugače od tradicionalnega pojmovanja zmožnosti na Slovenskem (glej Bešter, 1992; Zadravec-Pešec, 1994). Omenjene avtorice namreč delijo sporazumevalno zmožnost, ki je v tem primeru nadpomenka, na jezikovno in pragmatično zmožnost. Jezikovna zmožnost po njihovem mnenju vključuje slovnico, pomenoslovno in pravorečno ter pravopisno zmožnost, pragmatična zmožnost pa je zmožnost izbire ustreznega jezikovnega sredstva glede na sporazumevalno namero in okoliščine.

Razlika v pojmovanju je nastala zaradi strogega ločevanja pragmatike od jezikovnega sistema. Za drugačno poimenovanje sem se odločila po tehtnem premisleku, k temu pa me je nekoliko spodbudila tudi tuja literatura (glej Van Valin, 1991 in 1993; Foster, 1990), kjer sporazumevalna (komunikacijska) in pragmatična zmožnost večinoma pomenita isto. Jezikovna zmožnost pa vključuje tudi uporabo drugih vrst jezikov za sporazumevanje (na primer jezik kretenj, znakovni jezik in podobno).

kažejo, da je otrok sposoben spreminjati svoj izrek v smislu večje skladenjske sprejemljivosti oz. pravilnosti. Do neke mere se otrok verjetno zaveda tudi manjkajočih konstitutivnih elementov v stavčni strukturi. Vse to kaže, da je njegovo jezikovno vodenje bogatejše, kot pa se kaže v površinski strukturi izrekov.

Najprej so raziskovalci otroškega govora upoštevali predvsem slovnično zmožnost, ob razvoju še drugih disciplin pa se je fokus njihove pozornosti razširil. V zadnjih dveh desetletjih raziskovalci otroškega govora vse več pozornosti poleg slovnični namenjajo tudi pragmatični zmožnosti, ki je v literaturi velikokrat imenovana tudi sporazumevalna zmožnost (komunikacijska kompetenca).⁸ Za sporazumevanje in uspešno sodelovanje v komunikacijskem procesu namreč ni dovolj le obvladovanje slovničnih pravil⁹ za pregibanje in tvorbo besed ter sestavljanje povedi; udeleženec govornega dejanja¹⁰ mora poleg tega obvladati tudi pragmatična načela,¹¹ kdaj, s kom, kako in o čem govoriti. Otroku je ob rojstvu torej naložena težka naloga, naučiti se slovničnih in pragmatičnih pravil, ki skupaj predstavljajo jezikovno zmožnost govorca.

Ob raziskovanju govora se postavlja vprašanje, kako sta omenjeni zmožnosti povezani oz. odvisni druga od druge, katera se pojavlja prej, če se ne razvijata celo obe hkrati. Zdi se, da otrok pragmatično zmožnost do neke mere razvije že pred slovnično. V predjezikovni fazi¹² namreč vzpostavlja komunikacijo z okoljem z različnimi nejezikovnimi sredstvi, na primer z jokom ali smehom, gestami in obrazno mimiko. Z njimi opozori nase in sporoča, da je lačen, žejen, bolan, vesel, da se boji. Komunikacija je uspešna, če soudeleženec prepozna propozicijsko vsebino, na primer mati iz izkušnje ve, da otrokov jok signalizira lakoto, ča je že dolgo časa, kar je jedel. Tudi komunikacija, ki poteka s pomočjo jezika, je uspešna le, če oba udeležena poznata vsebino, o kateri govorita, njuna jezikovna koda se morata vsaj delno prekrivati; govorec, ki poslušalca seznanja z neko le-temu še neznano vsebino, predpostavlja, da ga ta zanima. Od posameznika je tudi odvisno, koliko odvečnih elementov bo prisotnih v njegovem govornem dejanju, čeprav v jeziku težimo k ekonomičnosti izraza. Če odmislimo predjezikovno fazo v razvoju govora, kjer se že pojavlja neke vrste pragmatična zmožnost, o slovnični zmožnosti pa še ne moremo govoriti, in upoštevamo le jezikovno obdobje, potem verjetno lahko rečemo, da se obe razvijata sočasno, vendar neodvisno druga od druge. Pragmatična zmožnost torej od slovnične ni odvisna, čeprav so dolgo tako mislili (Van Valin, 1991).

⁸ Termin komunikacijska kompetenca (sporazumevalna zmožnost) se nanaša na celotni komunikacijski sistem, in sicer tako verbalni kot neverbalni. Izraz kompetenca je kot lingvistični termin prvi uporabil Noam Chomsky leta 1965. Po njegovem mnenju je to vodenje o slovničnih lastnostih jezika, ki ga govorec govori. To slovnično vodenje je neodvisno od vodenja o tem, kako v sporočanjsem procesu uporabljati slovnico. Ves čas pa je zanikal neposredni odnos med abstraktnim vodenjem in aktualno rabo jezika.

Psiholingvistična in nevrolingvistična interpretacija obeh pojmov se bistveno ne razlikuje od že navedenega (Lesser in Milroy, 1993: 36). Kompetenca odgovarja splošni jezikovni sposobnosti (kapaciteti), perforanca pa možnosti dostopa do jezikovne informacije.

Hymes, Campbell in Wales (Foster, 1992) so poudarjali, da rojeni govorec natančno ve, kako uporabljati slovnico v komunikaciji, da bo le-ta ustrezna situaciji. Definicijo termina kompetenca so razširili z vrsto pragmatičnih načel (ustreznost izreka glede na situacijo). Komunikacijska kompetenca vključuje tudi vrsto značilnosti, ki jih je Chomsky navajal pod terminom perforanca (vsakokratna uresničitev vodenja o jeziku v govoru).

⁹ Pri tem mislimo na nezavedno vodenje, ki ga ima rojeni govorec na katerikoli stopnji jezikovnega razvoja o slovničnih lastnostih jezika, ki ga govori.

¹⁰ Gre za govorno dejanje, kot ga je definiral J. Austin, sestavljeno pa je iz treh dejanj, ki potekajo hkrati — lokucijsko, ilokucijsko in perlokucijsko dejanje. Lokucijsko dejanje ali reči kaj pomeni, da je treba »a/ zmeraj izvesti dejanje izrekanja določenih glasov »fonetično« dejanje), izrek pa je fon; /b/ zmeraj izvesti dejanje izrekanja kakšnih vokabul ali besed, tj. nekaterih tipov glasov, ki pripadajo in kolikor pripadajo kakšnemu besednjaku, v določeni konstrukciji, tj. tako, da so prilagojeni, in kolikor so prilagojeni določeni slovnici, v določenem tonu &c. Temu dejanju lahko rečemo »fatično« dejanje, izreku, katerega izrekanje je to dejanje, pa »fema« (ki jo razlikujemo od fema iz lingvistične teorije); in /c/ na splošno izvesti dejanje rabe te feme ali njenih sestavin s kakšnim bolj ali manj določenim »smislom« in bolj ali manj določno »referenco« (ki sta skupaj enakovredna »pomenu«). Temu dejanju lahko rečemo »retično« dejanje, izreku, katerega izrekanje je to dejanje, pa »rema« « » (Austin, 1990: 84.)

¹¹ Med pomembnejšimi pragmatičnimi načeli so načelo ustreznosti, socialni status govorca in poslušalca, stopnja vljudnosti (glej Kunst-Gnamuš, 1991/1992) in načelo informativnosti.

¹² Razvoj govora lahko razdelimo na dve obdobji: na predjezikovno (do približno enega leta) in jezikovno; v prvi fazi govorimo o štirih razvojnih stopnjah — joku, gruljenju, bebljanju in izgovorjavi po govornem vzorcu.

3.1 Slovnična zmožnost

Razvoj slovnične zmožnosti, ki predstavlja del jezikovne zmožnosti (poleg slovnične zmožnosti jo sestavlja še pragmatična zmožnost), lahko v govoru opazujemo na različnih jezikovnih ravneh. V pričujoči raziskavi se bom omejila na besedotvorno raven, ki se nahaja med skladijsko in pomensko ravnino. Izbor ravni, ki jo bom natančneje opisala, je posledica njenega pomena za tvorjenje besedila. S pomočjo interpretacije tvorjenih besed se namreč vidi rast otrokovega besedišča, opazujemo pa lahko tudi proces uzaveščanja pomena besede. Tudi oblikoslovna in skladijska ravnina sta pomembni pri tvorjenju besedila. Z razvojem na obeh ravninah se otrok približuje bolj zapletenemu besedilu, vendar ti dve ravnini ne bosta predmet analize.

3.1.1 Slovnična zmožnost na besedotvorni ravni

Z besedotvorno ravnino je močno povezan razvoj besedišča. Na tej ravnini je mogoče opazovati povezavo med besedo in koncepcijo pojma. Gradivo namreč kaže, da otrok besedo uporabi, tudi če se ne zaveda njenega pomena.

Analiza gradiva je razdeljena na dva dela — A in B. Prvi del zajema gradivo, posneto v najmlajši skupini otrok v vrtcu v Sevnici, ki je štela sedemnajst otrok, najmlajši je imel skoraj petnajst mesecev (14,22), najstarejši pa triindvajset (23,16).¹³ Snemala sem vsak teden, gradivo pa obsega skupaj 6086 besed. Zbrano gradivo A sem nato razdelila na dva dela, in sicer od prvega do šestega in od sedmega do enajstega snemanja.¹⁴ Korpusa besed sta v obeh podskupinah približno enaka, prvi obsega 3105 besed (od tega 608 različnih besed), drugi pa 2981 (različnih besed je bilo 485).

Drugi del je posnet v skupini, katere povprečna starost na začetku snemanja je bila 28,18, na koncu pa 31,28. Tudi v tej skupini sem snemala vsak teden po eno uro, gradivo pa sem razdelila na tri podskupine, in sicer od prvega do četrtega snemanja, od petega do osmega in od devetega do dvanajstega snemanja.¹⁵ Korpus besed v prvi skupini šteje 4036 besed, v drugi 4762, v tretji pa 3385 besed.

Na podlagi gradiva sem najprej sestavila pogostnostni slovar besed, besedam sem določila besedno vrsto, nato pa sem preverila njihovo tvorjenost. Zaradi namena naloge nisem upoštevala delitve besednih vrst na samostalniško in pridevniško besedo, glagol, prislov in funkcijske besedne vrste (predlog, veznik, členek in medmet), marveč sem jih razdelila na samostalnice, pridevnike, glagole, zaimke, prislove, predloge, veznike, členke in medmete. Iz delitve, kot jo uporabljam v nalogi, se natančneje vidi, kdaj in kako se v otroškem govoru pojavljajo posamezne besedne vrste, predvsem mislim na pridevnik. Pridevniška beseda bi bila uvrščena precej visoko, vendar predvsem zaradi pridevniškega zaimka, za katerega bi lahko rekli, da se v gradivu pogosto pojavlja. Nič manj pogosti niso samostalniški zaimki. Njihova pogostnost in funkcija zaobljike v povedi sta vzrok, da sem jih uvrstila v isto kategorijo zaimkov in nisem ločevala med samostalniškimi in pridevniškimi zaimki. Tako podrobno analizo bom naredila v poglavju Besednovrstna analiza.

3.1.1.1 Besedotvorna izhodišča

Besedotvorno skladnjo kot enota določa skladijska podstava, t. j. »jezikovnosistemska besedna zveza, katere predmetno- in slovničnopomenske sestavine se pretvarjajo v sestavine tvorjenke. Besedotvorna skladnja zajema torej vse tipe skladijskih podstav najsibo s stališča

¹³ Glej prejšnje poglavje, ki natančneje opredeljuje vzorec otrok, ki sem jih zajela v raziskavo.

¹⁴ 1. snemanje: 9. 10. 1992; 2. snemanje: 15. 10. 1992; 3. snemanje: 22. 10. 1992; 4. snemanje: 29. 10. 1992; 5. snemanje: 5. 11. 1992; 6. snemanje: 11. 11. 1992; 7. snemanje: 18. 11. 1992; 8. snemanje: 26. 11. 1992; 9. snemanje: 3. 12. 1992; 10. snemanje: 24. 12. 1992; 11. snemanje: 14. 1. 1993.

¹⁵ 1. snemanje: 22. 10. 1992; 2. snemanje: 29. 10. 1992; 3. snemanje: 5. 11. 1992; 4. snemanje: 11. 11. 1992; 5. snemanje: 18. 11. 1992; 6. snemanje: 26. 11. 1992; 7. snemanje: 3. 12. 1992; 8. snemanje: 18. 12. 1992; 9. snemanje: 24. 12. 1992; 10. snemanje: 14. 1. 1993; 11. snemanje: 21. 1. 1993; 12. snemanje: 28. 1. 1993.

slovničnostrukturnih ali pa propozicijskih — povednostrukturnih — lastnosti; skladnja stavka in skladnja povedi sta dobili v besedotvorju svojo definirano vlogo.« (Vidovič-Muha, 1988: 5.) »Pojem besedotvorne skladnje je vezan na spoznanje, da je vsaka tvorjenka samo pretvorbena varianta določene strukturne oziroma funkcijske skladienske enote.« (Vidovič-Muha, 1988: 10.) Tvorjenke se s funkcijsko skladnjo povezujejo prek besedotvorne vrste, to je »(navadno) izpeljevanje, tvorjenje iz predložne zveze, zlaganje in skapljanje ter dve modifikaciji izpeljevanje in sestavljanje« (Vidovič-Muha, 1988: 12), povezane pa so tudi s povedno skladnjo (povezava poteka prek besedotvornega pomena; vsako izmed sestavin pomenske podstave ali propozicije povedi je namreč mogoče pretvoriti v ustrezen besedotvorni pomen, na primer dejanje (De), vršilec dejanja (Vd)).

3.1.1.1.1 Tvorjeni samostalniki

Vsaka tvorjenka je dvodelna, sestavljena je iz besedotvorne podstave in obrazila, to dejstvo pa določa njeno bistveno lastnost skladienske pretvorbene variante — skladienske podstave, ki je vedno podredna besedna zveza, razen pri zloženkah s samo medponskim obrazilom. Skladiensko podstavo lahko zapišemo tudi s formulo x_1/x_2 , pri čemer je x_1 jedro skladienske podstave in x_2 njegov razvijajoči (prilastkov) člen; če je x_1 zaimenski, je x_2 kot desni prilastek vedno stavčni, torej prilastkov odvisnik.

Struktura skladienske podstave x_1/x_2 se v primeru, ko je x_1 samostalniški zaimek ali zaimek s samostalniško vrednostjo, lahko pretvorbno povezuje s sestavinami pomenske podstave povedi; v tem primeru lahko govorimo o besedotvornem pomenu. Pri prej navedeni strukturi se v obrazilni morfem tvorjenke pretvarja x_1 s svojim skladienskim razmerjem vred, »predmetnopomenski del x_2 pa v besedotvorno podstavo, kar lahko zapišemo $[x_1/] x_2, [] \rightarrow Op//P$:¹⁶

- a1) pek- $\emptyset \leftarrow [tisti, ki] peče[-\emptyset], [] \rightarrow -\emptyset, pek-$;
 a2) pod-roč-je $\leftarrow [tam_s, kjer\ je] \{pod\} rok\{-o\}, [] \rightarrow -je, \{ \} \rightarrow pod-, -rok-$;
 a3) knjig-o-vez- $\emptyset \leftarrow [tisti, ki] veže[-\emptyset] knjig\{-e\}, [] \rightarrow -\emptyset, \{ \} \rightarrow -o-, knjig-, -vez-$.

V primerih, ko je x_1 nezaimenski, pa je x_2 kot desni prilastek (predložni) samostalnik; v tem primeru se obrazili samo skladiensko podredje, besedotvorna podstava pa mora vsebovati predmetnopomenske sestavine x_1 in x_2 , kar lahko zapišemo $x_1\{ \}x_2, \{ \} \rightarrow Om$: *avt-o-garaža* $\leftarrow garaža \{za\} avt \{-o\}, \{ \} \rightarrow -o-, avt-, -garaža$).« (Vidovič-Muha, 1988: 11.)

»Pri strukturi skladienske podstave x_2/x_1 se pretvarja v obrazilni morfem x_2 , ki je že po razvrstitvenem pravilu ob samostalniškem jedru lahko le pridevniški (J. Toporišič, SS 1976: 252), v besedotvorno podstavo pa predmetnopomenski del x_1 , kar lahko zapišemo $[x_2/]x_1, [] \rightarrow Opr//Op$: *brat-ec* $\leftarrow [majhen] brat\{-\emptyset\}, [] \rightarrow -ec, brat-$.« (Vidovič-Muha, 1988: 11.)

¹⁶ Legenda okrajšav (Vidovič-Muha, 1988: 186):

Bpo	- besedotvorna podstava
PP	- pomenska podstava
Spo	- skladienska podstava
Om	- medponsko obrazilo
Op	- priponsko obrazilo
Opr	- predponsko obrazilo
M	- medpona
P	- pripona
Pr	- predpona
Čd	- čas dejanja
De	- dejanje
L	- lastnost
Md	- mesto dejanja
Rd	- rezultat dejanja
Sd	- sredstvo dejanja
Vd	- vršilec dejanja
Glagp	- glagolski primitiv

»Skladenjsko podstavo s strukturo $x_1 + x_2 + x_3 \dots$ odlikuje poleg prirednega razmerja še številčna nedoločnost predmetnopomenskih besed; obrazilo je v tem primeru pretvorba prirednega, in sicer vezalnega razmerja, kar zapišemo $x_1 \{+\} x_2 \dots, \rightarrow \{ \} M//Om$ « (Vidovič-Muha, 1988: 11): *sivo-bel* \leftarrow *siv* {in} *bel*, { } \rightarrow *-o-*, *siv-*, *-bel*. Ob tem je treba dodati, da je številčna nedoločnost relativno omejena s pomensko družljivostjo pridevnikov in zmogljivostjo kratkotrajnega spomina, saj bi zaporedje velikega števila pridevnikov otežilo, morda celo onemogočilo razumevanje tvorjenke. Drugo vprašanje, ki se pojavlja ob tej vrsti tvorjenk, je problem pisanja skupaj ali z vezajem. Priredno razmerje v slovenskem knjižnem jeziku dogovorno nakazujemo z vezajem, zato se priredne zloženke (glej Slovenski pravopis, 1994: 67) pišejo z vezajem, podredne zloženke (npr. *sivorjav* ali *sivo rjav*), »katerih prva sestavina pomeni barvo ali njen odtenek, druga sestavina pa je izraz za barvo, se lahko pišejo tudi narazen« (Slovenski pravopis, 1994: 67). Interpretacija tvorjenke je torej odvisna od posameznikovega razumevanja pojma, to pa je pogojeno s sobesedilom.

Na podlagi strukturnih lastnosti skladenjske podstave ločimo naslednje besedotvorne vrste: (navadno) izpeljevanje, tvorjenje iz predložne zveze, zlaganje in sklapljanje ter dve modifikaciji — izpeljevanje in sestavljanje.

Pri vsaki podskupini gradiva bomo tvorjenke razvrstili glede na besedotvorne vrste.

3.1.1.1.2 Tvorjeni glagoli

»Struktura glagolskih tvorjenk je podredna, s prilastkom desno (x_1/x_2) ali levo (x_2/x_1) od jedra.« (Vidovič-Muha, 1988: 17.)

Pri strukturi x_1/x_2 so predvidljivi jedrni glagoli (x_1), ki imajo obrazilno pretvorbno vrednost; »vrsta razmerja, ki ga ustvarjajo z x_2 — v besedotvorno podstavo pretvorljivi člen — je lahko vezavna, primična, (potencialno) povedkovodoločilna ali ujemalna (povedkovoprilastkovna)« (Vidovič-Muha, 1988: 17). Besedotvorne vrste so izpeljevanje, tvorjenje iz predložne zveze in zlaganje.

»Pri strukturi x_2/x_1 je v besedotvorno podstavo pretvorljiv x_1 , v obrazilo x_2 .« (Vidovič-Muha, 1988: 17.) Besedotvorni vrsti sta modifikacija in sestavljanje.

Glagolski primitivi (Glag_p) so tisti glagoli, ki se v pretvorbno-tvorbenem procesu obnašajo kot zaimki. To so glagoli *biti*, *imeti*, *delati/narediti*, *dati/dajati*, *postati/postajati*.

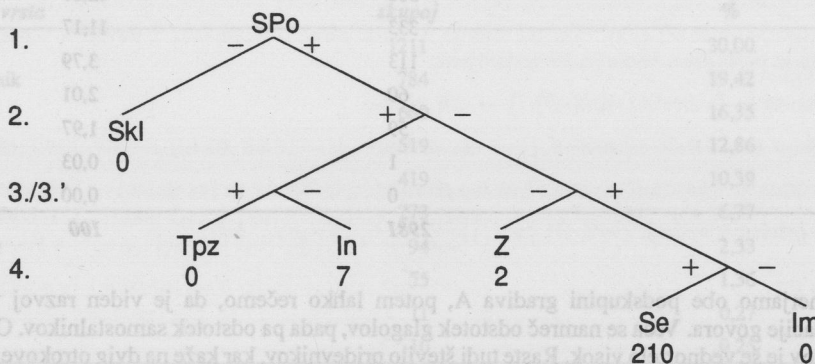
V preglednicah navajam število in odstotek besednih vrst po pogostnosti, v grafih pa odstotek tvorjenih besed v korpusu. Zaradi merila pogostnosti ne navajam skupaj besednih vrst, ki bi zaradi svoje vloge v besedilu morale stati skupaj (na primer členek in veznik).

Gradivo A1

besedna vrsta	skupaj	odstotek
samostalnik	868	27,95
medmet	783	25,21
glagol	733	23,60
zaimek	380	12,23
prislov	199	6,41
členek	86	2,77
pridevnik	29	0,93
števnik	21	0,67
predlog	5	0,16
veznik	1	0,03
skupaj	3105	100

Besednoprstna analiza kaže, da v zgodnjem otrokovem govoru prevladujejo polnopomenske besede (samostalniki in glagoli), od nepolnopomenskih se jim pridružuje medmet. Visok odstotek medmetov je razumljiv, kajti gre za prvo obdobje jezikovne faze v razvoju govora, ki je nekakšen prehod iz predjezikovnega obdobja. Večje število samostalnikov je dokaz, da je otrokov govor v tem obdobju še zelo konkreten. Njegov izraz se namreč opira predvsem na konkretne predstave. Od zaimkov prevladujejo kazalniki, od prislovlvov pa krajevni in lastnostni (načinovni), kar tudi potrjuje trditve o konkretnosti otroškega govora v zgodnjem razvojnem obdobju. Funkcijskih besed (veznikov in predlogov) je zelo malo. Otrokovo besedilo je v tem času še zelo preprosto, zato funkcijskih besed še ne potrebuje. Omejeno je namreč na dvobesedne in tribesedne povedi.

Samostalniki: tvorjenih 225 (25,92 %).

»Delitvena merila:

1. relevantnost števila predmetnoperskih besed (Bpp) in slovničnega razmerja v SpO
2. enoštevilskost Bpp
3. predložna zveza
- 3.' obrazilna pretvorljivost Bpp
4. vrstni pomen obrazilno pretvorljivega pridevnika

Legenda:

- Skl — sklopi
- Tpz — tvorjenke iz predložne zveze
- In — (navadne) izpeljanke
- Z — zloženke
- Se — sestavljenke
- Im — modifikacijske izpeljanke« (Vidovič-Muha, 1988: 15.)

Pomen In: sredstvo dejanja (Sd) = 7.

Naj navedem nekaj primerov za vsako od besedotvornih vrst, ki se pojavljajo v gradivu.

In: *tip-alke* ← [to, s čimer se] *tipa[-Ø]*, [] → *-alke, tip-*;

Im: *luč-ka* ← [majhna] *luč[-Ø]*, [] → *-ka, luč-*;
list-ek ← [majhen] *list[-Ø]*, [] → *-ek, list-*.

Glagoli: tvorjenih 13 (1,77 %), od tega 12 sestavljen in 1 modificirana izpeljanka.

Se: *po-jesti* ← [*končati*] *jesti*, [] → *po-*, *-jesti*;
od-leteti ← *leteti* [*odē*], '*stran*' [] → *od-*, *-leteti*;
po 'zgoraj': *pokriti* ← *kriti* [*po_kM*], [] → *po-*, *-kriti*;

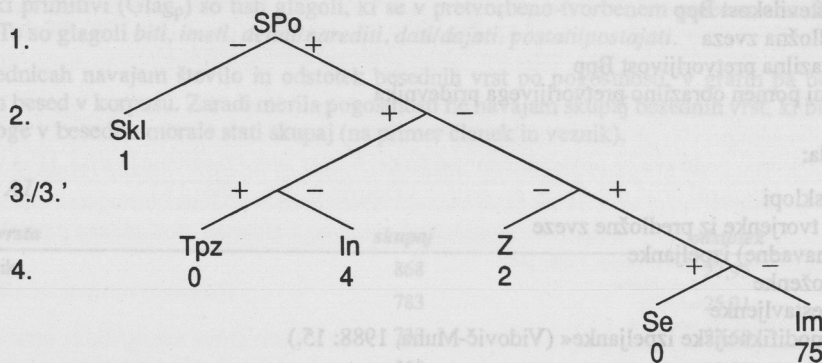
Im: *pad-a-ti* ← [*večkrat*] *pasti*, [] → *-a-*, *pad-* *-ti*.

Gradivo A2

<i>besedna vrsta</i>	<i>skupaj</i>	<i>%</i>
glagol	773	25,93
medmet	670	22,47
samostalnik	612	20,53
zaimек	360	12,07
prislov	333	11,17
členek	113	3,79
pridevnik	60	2,01
števnik	59	1,97
predlog	1	0,03
veznik	0	0,00
<i>skupaj</i>	2981	100

Če primerjamo obe podskupini gradiva A, potem lahko rečemo, da je viden razvoj v smeri dinamizacije govora. Veča se namreč odstotek glagolov, pada pa odstotek samostalnikov. Odstotek medmetov je še vedno zelo visok. Raste tudi število pridevnikov, kar kaže na dvig otrokove potrebe po določanju lastnosti predmetov, ki ga obdajajo.

Samostalnik: tvorjenih 82 (13,40 %).

Pomen In: Md 2, Sd 1 in Rd 1.

In: *dim-nik* ← [*tam, kjer je*] *dim*[-∅], [] → *-nik*, *dim-*;
zamaš-ek ← [*to, s čimer*] *zamaš-i*[-∅], [] → *-ek*, *zamaš-*;

Im: *golobček* ← [*majhen*] *golob*[-∅], [] → *-ček*, *golob-*;
mamica ← [*ljubka*] *mam*[-a], [] → *-ica*, *mam-*;

Skl: *kolcamaž* ← *kolca* *maž*.

V analizi sprejemam strukturalistični opis tvorjenja besed, ker opisuje mogočo pot tvorjenja novih besed v otrokovem besedišču. Predstavlja vzorec za tvorjenje besed, vendar mislim, da ta proces poteka nezavedno, in sicer ne le pri otroku, marveč tudi pri odraslih. Zavedni mehanizmi se sprožijo le tedaj, kadar se srečamo s problemom. V otrokovem besedišču je precej tvorjenih besed, ki jih otrok ponavlja in jih torej ne tvori sam. Za besede je namreč značilno, da se jih je najlažje naučiti.

Glagol: tvorjenih 10 (1,29 %), vsi so sestavljenke.

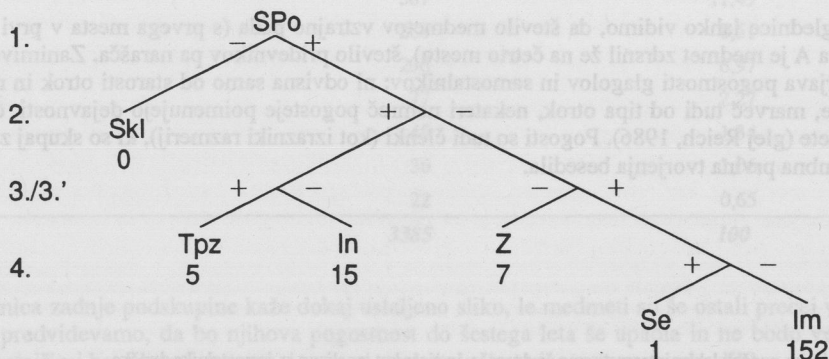
Se: vz-leteti ← [začeti] leteti, [] → vz-, -leteti;
po 'zaporedoma': po-čakati ← čakati [pok, 'zaporedoma'], [] → po-, -čakati.

Gradivo B1

besedna vrsta	skupaj	%
glagol	1211	30,00
samostalnik	784	19,42
zaimek	660	16,35
medmet	519	12,86
členek	419	10,39
prislov	273	6,77
pridevnik	94	2,33
števnik	55	1,36
predlog	11	0,27
veznik	10	0,25
skupaj	4036	100

Medmet počasi izgublja svoje visoko mesto na lestvici pogostnosti besed, raste pa število pridevnikov, kar smo opazovali že ob gradivu mlajše skupine. Pojavljajo se tudi vezniki in predlogi, kar priča, da otroci kmalu potem, ko se naučijo izražati osnovno komunikacijsko funkcijo, začutijo potrebo tudi po izražanju drugih funkcij, na primer slovnične. Pojavljanje veznikov in predlogov ter veliko število členkov je posledica daljšanja in izpopolnjevanja matričnega stavka ter vpenjanja povedi v kontekst (tako besedilni kot sobesedilni). Spremeni se namreč struktura besedila. Otroci govora ne uporabljajo več samo za zadovoljevanje svojih potreb, marveč z njim vzpostavljajo komunikacijo v pravem pomenu besede.

Samostalnik: tvorjenih je 180 (22,96 %).

Pomen In: Rd 7, Md 6 in Sd 2.

In: *stran-išče* ← [*tam_s, kjer je*] *stran*[-Ø], [] → *-išče, stran*;
igraln-ica ← [*tam_z, kjer je*] *igraln*[-o], [] → *-ica, igraln*;
liz-ika ← [*tisto, kar se*] *liž-e*[-Ø], [] → *-ika, liz*;
bris-ača ← [*to, s čimer se*] *briš-e*[-Ø], [] → *-ača, bris*;

Tpz: *do-kolen-ka* ← [*tista, ki je*] {*do*} *kolen*[-a], [] → *-ka, {}* → *do-, -kolen-*;

Z: *slad-o-led* ← *led* {*s*} *slad*[-om], {} → *-o-, slad-, -led*;

Im: **punč-ek* ← [*majhen*] **punc*[-Ø], [] → *-ek, punc*,¹⁷
jež-ek ← [*majhen*] *jež*[-Ø], [] → *-ek, jež*;
konj-iček ← [*ljubek*] *konj*[-Ø], [] → *-iček, konj*.

Glagol: tvorjenih je 93 (7,67 %), od tega je 5 modificiranih izpeljank, 1 navadna izpeljanka, 1 tvorjenka iz predložne zveze in 86 sestavljenk.

In: *stisk-ati* ← [*narediti*] *stisk*[-Ø], [] → *-ati, stisk*;

Im: *stres-a-ti* ← [*večkrat*] *stres*-ti, [] → *-a-, stresti*;

Se: *s-plezati* ← [*končati*] *plezati*, [] → *s-, -plezati*;

Tpz: *na-lak-ira-ti* ← [*dati*] *lak*[-Ø] {*na*}, [] → *-ira-ti, {}* → *na-, -lak-*.

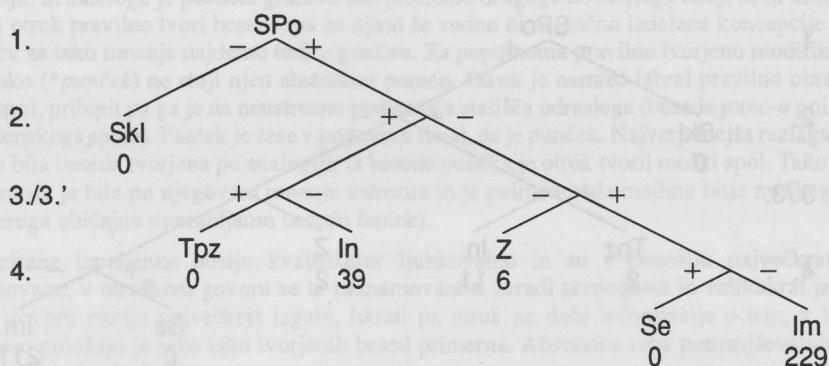
Gradivo B2

<i>besedna vrsta</i>	<i>skupaj</i>	<i>%</i>
glagol	1389	29,17
samostalnik	1013	21,27
zaimek	675	14,17
medmet	629	13,21
členek	438	9,20
prislov	380	7,98
pridevnik	117	2,46
števnik	82	1,72
predlog	36	0,76
veznik	3	0,06
skupaj	4762	100

Iz preglednice lahko vidimo, da število medmetov vztrajno pada (s prvega mesta v prvi skupini gradiva A je medmet zdrsnil že na četrto mesto), število pridevnikov pa narašča. Zanimiva je tudi primerjava pogostnosti glagolov in samostalnikov: ni odvisna samo od starosti otrok in razvojne stopnje, marveč tudi od tipa otrok, nekateri namreč pogosteje poimenujejo dejavnosti, drugi pa predmete (glej Reich, 1986). Pogosti so tudi členki (kot izrazniki razmerij), ki so skupaj z vezniki pomembna prvina tvorjenja besedila.

¹⁷ Tvorjenko punček lahko interpretiramo še drugače, in sicer kot izpeljavo iz samostalnika punčka.

Samostalnik: tvorjenih je 274 (27,5 %).

Pomen In: De 4, Md 13, Rd 19, Sd 3.

In: *sprehod-Ø* ← [*to, da se*] *sprehodi[-Ø]*, [] → -Ø, *sprehod-*;
boln-ica ← [*tam_z, kjer so*] *boln[-i]*, [] → -ica, *boln-*;
kur-nik ← [*tam_m, kjer so*] *kur[-e]*, [] → -nik, *kur-*;

Im: *ladj-ica* ← [*majhna*] *ladj[-a]*, [] → -ica, *ladj-*;
rut-ka ← [*majhna*] *rut[-a]*, [] → -ka, *rut-*.

Glagol: tvorjenih je 96 (6,91 %), od tega je 1 navadna izpeljanka, 5 modificiranih izpeljank in 90 sestavljenk.

In: *plosk-ni-ti* ← [*narediti*] *plosk[-Ø]*, [] → -ni-ti, *plosk-*;

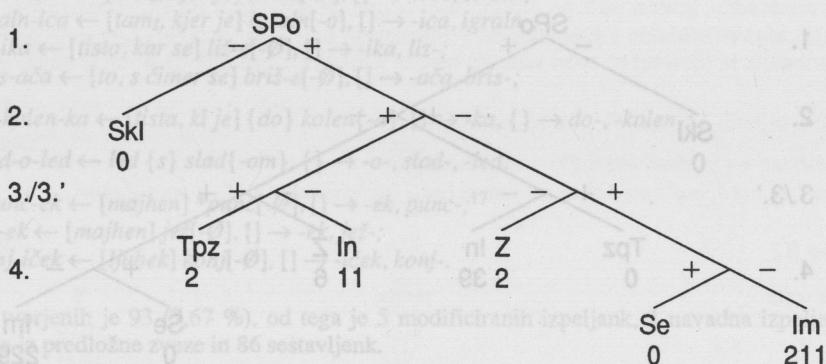
Se: *o-lupiti* ← *lupiti* [*popolnoma_k*], [] → o-, -lupiti;
na-mazati ← *mazati* [*na_kT*], [] → na-, -mazati.

Gradivo B3

besedna vrsta	skupaj	%
glagol	1140	33,68
samostalnik	713	21,06
zaimek	441	13,03
medmet	387	11,43
členek	288	8,51
prislov	236	6,97
pridevnik	77	2,27
števnik	45	1,34
predlog	36	1,06
veznik	22	0,65
skupaj	3385	100

Preglednica zadnje podskupine kaže dokaj ustaljeno sliko, le medmeti so še ostali precej visoko, vendar predvidevamo, da bo njihova pogostost do šestega leta še upadla in ne bodo več med najpogostejšimi besednimi vrstami v govoru otrok (tako kot niso v govoru odraslih).

Samostalniki: tvorjenih je 236 (33,1 %).

Pomen In: Rd 5, Sd 5 in Md 1.

In: *barv-ica* ← [to, s čimer se] *barv-a*[-Ø], [] → -ica, *barv-*,¹⁸
dar-ilo ← [tisto, kar se] *dar-uje*[-Ø], [] → -ilo, *dar-*;

Tpz: *pri-kol-ica* ← [tista, ki je] {*pri*} *kol*{-esu}, [] → -ica, {} → *pri-*, -*kol-*;

Im: *mravlj-ica* ← [majhna] *mravlj*[-a], [] → -ica, *mravlj-*.

3.5.2 Glagol: tvorjenih je 81 (7,11 %), od tega je 1 navadna izpeljanka, 18 je modifikacijskih izpeljank in 60 sestavljenk.

In: *prask-a-ti* ← [delati] *prask*[-e], [] → -a-ti, *prask-*;

Tpz: *se-š-i-ti* ← [narediti kaj] *šit*[-o se 'skupaj'], [] → i-ti, {} → se-, -š-;

Im: *tek-a-ti* ← [večkrat] *teč*-i, [] → -a-, *teč-i*;

Se: *od-nesti* ← *nesti* [od_kR], [] → od-, -*nesti*,
po-spraviti ← *spraviti* [popolnoma_k], [] → po-, -*spraviti*.

4 Sklep

Iz gradiva je razvidno, da so najpogostejše tvorjenke modifikacijske izpeljanke pri samostalniki (na primer *lučka*, *listek*, *golobček*)¹⁹ in sestavljenke pri glagolu (na primer *pojesti*, *odleteti*, *vzleteti*). Pogostnost prvih si razlagamo z dejstvom, da se odrasli z otrokom velikokrat pogovarjamo v prilagojenem kodu, kamor sodijo tudi pomanjševalnice. Otrok nato take vrste tvorjenk prenese v svoj govor in jih uporablja tudi tam, kjer niso primerne. — Sestavljanje pa je najpogostejša besedotvorna vrsta pri glagolu, kajti z njo zaznamujemo tudi glagolski vid dovršnost proti nedovršnosti. V zgodnjem obdobju razvoja govora to razlikovanje največkrat ni glasovno izraženo (torej z morfemi), ker otroci pogosto izpuščajo nekatere zloge v besedi (predvsem mislimo na nepoudarjene zloge na začetku besede), je pa glagolski vid mogoče razbrati iz konteksta.

¹⁸ Tvorjenko *barvica* je mogoče interpretirati tudi kot modifikacijsko izpeljanko; skladenjska podstava bi se tako glasila *majhna barva*, vendar se zdi verjetnejša prva razlaga, torej, da je *barvica* navadna izpeljanka s pomenom sredstvo dejanja. To je razvidno tudi iz konteksta.

¹⁹ Vsi primeri so vzeti iz posnetega gradiva.

V prvem poglavju članka smo govorili o abstraktnem mišljenju, zato lahko zdaj spregovorimo še nekaj besed o povezavi med abstraktnim mišljenjem in tvorjenkami. Menim, da otrokovo mišljenje v obdobju, iz katerega je posneto gradivo (od približno drugega do četrtega leta), še ni abstraktno. Tudi če otrok pravilno tvori besede, pa za njimi še vedno ni natančno izdelane koncepcije pojma. Potrditev za tako mnenje najdemo tudi v gradivu. Za popolnoma pravilno tvorjeno modifikacijsko izpeljanko (**punček*) ne stoji njen abstraktni pomen. Otrok je namreč izbral pravilno obrazilo za moški spol, prilepil pa ga je na neustrezno podstavo s stališča odraslega (beseda *punc-a* poimenuje osebo ženskega spola). Fantek je zase v pogovoru dejal, da je punček. Najverjetnejša razlaga pojava je, da je bila beseda tvorjena po analogiji; iz besede punčka je otrok tvoril moški spol. Tako nastala nova beseda je bila po njegovem mnenju ustrezna in je poimenovala majhno bitje moškega spola (za katerega običajno uporabljamo besedo fantek).

Modificirane izpeljanke nosijo kvalifikator ljubkovalno in so v besedilu največkrat stilno zaznamovane, v otroškem govoru se ta zaznamovanost zaradi prepogoste in velikokrat pretirane rabe v govoru okolja največkrat izgubi, hkrati pa otrok ne dobi informacije o tem, v katerem govornem položaju je raba tako tvorjenih besed primerna. Absolutna raba pomanjševalnic oslabi njihovo dejansko funkcijo.

Otroci v zgodnjem obdobju razvoja govora tvorijo besede predvsem po analogiji z besedami, ki jih slišijo v vsakdanjem sporazumevanju; v gradivu se kaže tudi raznovrstnost obrazil in besedotvornih vrst, kar priča, da otroci ne le ponavljajo že slišane obrazce pravil tvorbe besed, marveč se teh pravil tvorbe besed tudi učijo. Otroci hitro skupaj z besedami osvojijo vzorce tvorbe, vendar to ne pomeni razdelitve iz opisa, marveč razdelitev po analogiji. Še enkrat pa moram poudariti, da proces tvorjenja besed (tudi po analogiji) poteka nezavedno, vendar odvisno od otrokovega spoznavnega razvoja. Ko pa se znajde v situaciji, kjer se mora odločiti za tvorjenko, ki je v kakršnemkoli oziru problematična,²⁰ se sprožijo miselni procesi. S tem se nezavedni proces tvorjenja besed pretrga. Kadar otrok išče med vzorci pravil tvorbe besed, pa se pogosto zgodi, da uporabi napačnega. Izid so novotvorbe, ki so priča otrokovega iskanja pravilnih poimenovanj, hkrati pa so dokazi o stopnji njegovega razvoja v mišljenju in govoru.

Literatura

- Austin, J. (1990). Kako napravimo kaj z besedami? Prevedel Bogdan Lešnik. (Studia humanitatis). Ljubljana: ŠKUC, ZIFF, 206 str.
- Bešter, M. (1988). Jezik publicistike v NOB. Magistrska naloga. Ljubljana: FF, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 216 str.
- Bešter, M. (1992). Izrazila slovenske politične propagande. (Ob gradivu iz predvojnega in medvojnega obdobja.) Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, FF, 238 str.
- Chomsky, N. (1965). Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge, Massachusetts: The Massachusetts Institute of Technology Press, 251 str.
- Foster, S. (1990). The communicative competence of young children. A modular approach. (Studies in language and linguistics). London, New York: Longman, 238 str.

²⁰ Beseda je problematična tedaj, kadar je oteženo njeno razumevanje in govorec (ali poslušalec) nima neposrednega dostopa do mentalnega leksikona. To se zgodi v primeru, ko beseda ni pogosta, ko je njena fonološka (ali pisna) podoba nejasna in podobno. Zato se mora v človekovih možganih sprožiti proces iskanja besede oziroma vzorca njenega tvorjenja. Postopke iskanja, ki potekajo nezavedno, opisujejo različni modeli, v psiholingvistični literaturi sta najbolj znana Mortonov logogeni model in Fosterjev model (glej Garnham, 1985).

- Garnham, A. (1990). *Psycholinguistics: central topics*. London, New York: Routledge, 269 str.
- Kranjc, S. (1992). *Razvoj otroškega govora*. Diplomsko naloga. Ljubljana: FF, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 115 str.
- Kunst-Gnamuš, O. (1991/92). *Vljudnost in posrednost pri izrekanju zahtev*. V: *Jezik in slovstvo XXXVII*, 1-2, str. 9-21.
- Pešec-Zadavec, R. (1994). *Pragmatično jezikoslovje. Temeljni pojmi*. (Diskurzivne študije). Ljubljana: Center za diskurzivne študije, Pedagoški inštitut pri Univerzi v Ljubljani, 66 str.
- Pogorelec, B. (1988/89). *Predavanja iz sintakse*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Searle, J. (1979). *Expression and meaning. Studies in the theory of speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Slosberg Andersen, E. (1992). *Speaking with style. The sociolinguistic skills of children*. London, New York: Routledge, 200 str.
- Van Valin, R. D. (1991). *Functional linguistic theory and language acquisition*. *First language*, 11, str. 7-40.
- Van Valin, R. D. (1993). *Advances in role and reference grammar*. (Series IV — Current issues in linguistic theory 82). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 164 str.
- Vidovič-Muha, A. (1988). *Slovensko skladišnje besedotvorje ob primerih zloženek*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete in Partizanska knjiga, 223 str.
- Vigotski, L. (1977). *Mišljenje i govor*. Prevedel Jovan Janićijević. (Biblioteka Sazvezda 59). Beograd: Nolit, 398 str.

Simona Kranjc

UDK 81.276-053.2

SUMMARY

GRAMMATICAL ABILITY OF CHILDREN ON THE LEVEL OF WORD FORMATION

The article discusses the results of a study of vocabulary in early childhood from the point of view of its formation patterns. The most frequent non-root words in the material are modifying derivational nouns, e.g. *lučka*, *listek* or *golobček* (diminutives of 'light', 'leaf' and 'dove' respectively) and prefixed verbs, e.g. *po-jesti*, *od-leteti*, *v-zleteti* (terminative verbs 'eat up', 'fly away', take off). The frequent occurrence of diminutive nouns can be ascribed to the fact that adults often communicate with small children in an adjusted code, characterised among other features also by diminutive expressions. The child accepts words of this type into his/her speech using them even where they are not appropriate. As for prefixation, it is the most common word-formation in Slovene verbs in general. Modifying derivational words are qualified as 'terms of endearment' and are usually stylistically marked in text, but in child language they lose their marked status because they are used in the child's environment so frequently, often also unnecessarily, that he/she cannot get the necessary information as to their register value. An absolute use of diminutive words weakens their actual function.

In early childhood, words are mainly formed on analogy with familiar words heard in everyday conversation. The recorded material contains a diversity of affixes and word-formation types, which proves that young children do not just repeat word formation patterns they have heard but also learn these rules of word formation. Together with words, children soon acquire formation patterns. Their classification, however, does not follow traditional linguistic models, but rather a classification based on analogy. The process of word formation (including analogous formation) is subconscious, but dependent on the child's cognitive development. Sometimes the subconscious process of word formation is interrupted. On the other hand, when the child consciously searches for a model among familiar patterns of word formation, he/she frequently selects a wrong one. This results in new formations, which attest to the child's search for a correct naming, while at the same time indicating what level he/she has reached in his/her mental and linguistic development.

Ob življenjskem jubileju dr. Zinke Zorko

Profesorica dr. Zinka Zorko sodi v generacijo slovenskih slavistov, ki je po Ramovšu in Logarju utrdila temelje slovenske dialektologije. Že od študentskih let naprej so jo zanimala nikjer zapisane posebnosti domačega govora v primerjavi z normo in predpisi slovenskega knjižnega jezika; opazovati je začela glasoslovne, oblikoslovne, skladske in besedotvorne posebnosti domačega okolja, sosednjih vasi, Pohorja in Kozjaka, dokler je raziskovalna vnema ni pripeljala do spoznanja, da je tudi v dialektologiji potrebno izdelati slovnice posameznih govorov in natančno določiti narečne meje. Zastavljenih nalog se je vedno lotevala z veliko odgovornostjo, s prirojenim občutkom za jezik, s temeljito znanstvenoteoretično predpripravo, z natančno in podrobno raziskavo na terenu ter zrelo, odgovorno in poglobljeno analizo zbranega gradiva. S prikazanimi obravnavami je potrjevala teze svojih učiteljev, z novimi ugotovitvami in dopolnjevanji pa je obogatila dotedanja spoznanja in vedenja o remšniškem narečju, štajerskih govorih in panonski narečni skupini.

Rodila se je 24. februarja 1936. leta na Spodnji Kapli na Kozjaku. Gimnazijo je obiskovala v Mariboru, slavistiko pa je študirala na ljubljanski univerzi in leta 1961 diplomirala. Najprej se je zaposlila na Ravnah (1961), nato pa jo je profesorska pot vodila v Maribor. Na Pedagoško akademijo je prišla leta 1971, nato pa je bila njena poklicna pot tesno povezana z vsemi napori (in zadovoljstvi), ki so spremljali ustanavljanje visokošolskega študija slovenistike v Mariboru. Ob napornem pedagoškem delu (dopoldan je predavala knjižni jezik, historično slovnico in dialektologijo rednim študentom razrednega pouka in slovenskega jezika, popoldan pa še študentom ob delu, tedenska ciklična predavanja pa je imela še na Visoki učiteljski šoli v Sombotelu na Madžarskem) je leta 1976 magistrirala (Koroški govori na severnem Pohorju zahodno od Ruš do Vuzenice), leta 1986 pa je dokončala disertacijo z naslovom Koroški govori Dravskega obmejnega hribovja od Ojstrice do Duha na Ostrem vrhu in dosegla naslov doktorice jezikoslovnih znanosti; od leta 1986 je bila docentka, od 1991 pa izredna profesorica za slovenski jezik. Od leta 1986 ob rednem delu v Mariboru predava dialektologijo in vokalizem tudi na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani. Bila je predsednica Slavističnega društva Maribor (1991-1995), večkrat predstojnica Oddelka za slovanske jezike in književnosti na Pedagoški fakulteti v Mariboru, od 1995. leta pa je tam tudi prodekanica za raziskovalno dejavnost.

Najpomembnejše področje znanstvenoraziskovalnega zanimanja profesorice Zinke Zorko je slovenska dialektologija, še posebej koroški, štajerski in panonski prostor, v katerem je bilo na dialektološki karti Slovenije pred njenim nastopom veliko belih lis. Svoje raziskave zavestno in načrtno usmerja v še nezapisane govore, izčrpno in podrobno analizira njihove glasoslovne, oblikoslovne in skladske posebnosti in zbira narečno besedje ter z novim gradivom in trdnimi ter preiščljenimi analizami ohranja bogato slovensko narečno dediščino ter ugotavlja posebnosti v njenem razvoju.

Skupina raziskav sistematično razčlenjuje prostor na levi in desni strani Drave od Dravograda do Maribora; vsaka od razprav je narečna slovnica obravnavanih govorov, kot npr. *Oblikoslovje v pohorsko-kozjaškem narečju* (Simpozij ob 100-letnici F. Ramovša, 1990), *Vzhodnokoroški govori v Dravski dolini, na severnem Pohorju in v Dravskem obmejnem hribovju* (Zbornik razprav iz

slovenskega jezikoslovja — Tinetu Logarju ob sedemdesetletnici, 1989), *Oblikoslovje Ojstrice nad Dravogradom* (SR, 1991), *Kapelsko-ožbalski govor* (Podoba in preteklost, 1995), *Govor Kaple na Kozjaku* (Tudomanyos kozlemenyek, 1990), *Ruški govor* (Razprave SAZU, 1990); študija *Perniški govor* (Wiener Slawistischer Almanach, 1988) je zgoščen opis najbolj vzhodnega podjunskega govora Pernic nad Muto v Dravski dolini.

Nekaj razprav je nastalo ob raziskovanju in določanju meje med koroškimi in štajerskimi govori v Dravski dolini. Tako je npr. *Starejši koroški in mlajši štajerski narečni pojavi v Dravski dolini* (SSJLK 1990) zgoščen prikaz razvoja glasoslovja in oblikoslovja v vzhodnih koroških in štajerskih govorih v Dravski dolini, *Slovenska narečna členjenost s posebnim ozirom na vzhodnokoroške govore* (Institut für Slavistic, Celovec 1988), *Narečna jezikovna podoba v severovzhodni Sloveniji* (Interkulturni dnevi, 1994), *Opis žage, mlina in oglenice v govoru Selnice ob Dravi* (Traditiones, 1994). Profesorica Zinka Zorko je pomaknila koroško narečno mejo globoko po Dravski dolini do Fale in Selnice, na Pohorju in Kozjaku pa vse do bližine Maribora.

Drugi tematski sklop zavzemajo razprave, ki se osredinjajo na vzhodnoštajerski narečni prostor, zlasti na govore ob stičišču koroške, štajerske in panonske narečne skupine; zanimivo se prepletajo in oblikujejo mariborsko mestno govorico. Sem sodi npr. kontrastivna študija o morfoloških in skladenjskih posebnostih koroških, štajerskih in panonskih govorov v primerjavi s slovenskim knjižnim jezikom (Nemzetkozi szlavisztikai napok III, 1988), *Koroška štajerska in panonska narečja ob severni meji* (ČZN, 1993), *Besedni red v severovzhodnih slovenskih narečjih* (Zborovanje slavistov, 1993). *Narečna podoba mariborskega predmestja* (ČZN, 1989) je študija, ki prikazuje značilnosti tistih narečij in govorov, ki z vseh strani segajo v mariborska predmestja (panonskoslovenjegoriškega, štajerskega kozjaškega, štajerskega severno- in vzhodnopohorskega), *Mariborski pogovorni jezik na stičišču treh narečnih baz* (*Glasoslovje in besedišče*) (SSJLK, 1992), *Framski govor* (Znanstvena revija, 1989), *Oplotniško narečno besedišče* (Zbornik občine slovenska Bistrica, 1990), *Štajerski govor na Velikem Boču pri Lučanah v Avstriji* (1989).

Tretji tematski sklop zajemajo razprave, ki predstavljajo panonsko narečno skupino, in sicer prleške, prekmurske in porabske govore. Profesorica dr. Zinka Zorko sistematično zapisuje, zbira in analizira predvsem arhaično slovenščino v Porabju na Madžarskem, ki je bila v preteklosti pre malo raziskana, zapostavljena in izpostavljena močni madžarizaciji. Obsežne in natančne raziskave, ki jih je jubilatka opravila na terenu, kažejo, da se je slovensko narečje ohranilo le še v redkih vaseh med slovensko mejo in Monoštrum. Razprava *Prekmursko narečje v Porabju na Madžarskem* (SSJLK, 1989) prikazuje predvsem glasoslovje in oblikoslovje prekmurskega porabskega govora v Števanovcih, ki še ni bil sistematično opisan, opozarja pa tudi na razlike med govorom v Števanovcih in gornjeseniškim porabskim govorom. Sem sodijo še npr.: *Kontrastivni vidiki dialektološkega raziskovanja* (*Prekmursko porabsko narečje*) (Zborovanje slavistov, 1990), *Oblikoslovna analiza besedila Zobriszani Szloven i Szlovenka ...* (Košičev zbornik, 1994) in jubilatkinina prizadevanja, da slovenščina v Porabju ne bi šla v pozabo (organizirala in vodila je Dialektološki raziskovalni tabor v Porabju, v Slovenski vesi in Sakalovcih, aktivna je pri Košičevem skladu, svoje diplomante in podiplomce usmerja v raziskovanje tega arhaičnega panonskega narečja, spodbuja in podpira domačine, da se zavedajo bogastva svojega narečja, ki ga ne smejo zapraviti — *Funkcija časopisa Porabje med porabskimi Slovenci* (Interkulturni dnevi, 1995)).

Prav tako natančno raziskuje tudi prekmursko narečje v Sloveniji, zadnje čase predvsem leksiko, ki potrjuje poseben razvoj prekmurskega jezika in dokazuje, da sta v preteklosti na slovenskem ozemlju obstajala dva tipa knjižnega jezika (osrednje- in vzhodnoslovenski, izhajajoča iz alpske in panonske narečne baze), ki sta se do druge polovice 19. stoletja razvijala samostojno v povsem različnih upravnopolitičnih in jezikovnozgodovinskih razmerah. Najpomembnejše razprave iz te skupine so: *Besedni red v prekmurščini* (Nemzetkozi Szlavisztikai napok V., 1994), *Prekmurska narečja* (1993), *Medjezikovni vplivi v lendavskem kotu* (Posvetovanje Matjaža Korvina, 1991), *Jezikovne interference v Genterovcih* (1990), *Leksikalne razlike v severovzhodnih slovenskih dialektih* (Nemzetkozi szlavisztikai napok II, 1986).

Prleški prostor pokriva z raziskavami, v katerih prikazuje govornji in pisani slovenski jezik v Radgonskem kotu z vsemi medjezikovnimi vplivi (*Govor vasi Žetinci (Sicheldorf) v avstrijskem Radgonskem kotu*, 1989; *Rezultati dialektoloških raziskav v Žetincih (Sicheldorf)*, 1994; *Mednarečna prepletanja v Halozah*, 1992), izdela malo slovnico vzhodnih haloških govorov (Nemzetkozi Szlavisztikai napok IV, 1991), celotno prikaže posamezne govore (Radomerščak — Miklošičev zbornik, 1991; Biš — Muršček zbornik, Gomila pri Kogu — Borkov zbornik) ali pa je mentorica magistrskih in doktorskih raziskovanj tega prostora.

Posebna skupina dialektoloških razprav je osredinjena na leksiko pri Prežihovem Vorancu (v Solzicah, 1994; Boju na Požiralniku in Samorastnikih, 1993; Jamnici, 1993) in A. M. Slomšku (*Govor Ponikve in dialektizmi v Slomškovem delu Blaže in Nežica v nedelski šoli*, 1991). Celotno problematiko samoglasniških sestavov v slovenskih narečjih predstavlja v SSJLK leta 1994, vprašanje jata v zgodovinskem razvoju slovenskega jezika v zborniku Škrabčeva misel I (1994), daljšanje akuta pa v SR leta 1993.

Dolgotrajno dialektološko delo se kaže v obsežni monografiji *Narečna podoba Dravske doline* (1995), ki prikazuje rezultate njenega 35-letnega raziskovalnega dela. Gre za doslej najnatančnejši prikaz koroških govorov vhodno od Vuzenice in Dravskega obmejnega hribovja od Ojstrice nad Dravogradom do Sv. Duha na Ostrem vrhu, severnoštajerskih govorov v Dravski dolini in mariborskega pogovornega jezika.

Bibliografija profesorice dr. Zinke Zorko obsega skoraj 80 enot, med drugim še recenzije, ocene in poročila ter rezultate raziskovalnih del, uredniško delo (npr. zbornik Košič in njegov čas, 1994), bila pa je tudi predsednica organizacijskega odbora in pobudnica 1. mednarodnega dialektološkega simpozija v Mariboru (1996).

Med mariborskimi in ljubljanskimi študeti je izredno priljubljena, saj je odlična predavateljica in potrpežljiva mentorica, ki letno sprejme okoli 10 diplomskih nalog, v zadnjem času pa je tudi mentorica, somentorica in ocenjevalka magistrskih in doktorskih del. Sodeluje tudi pri permanentnem izobraževanju učiteljev iz severovzhodne Slovenije, pripravlja vsakoletna strokovna izpopolnjevanja slovenskih učiteljev iz Porabja in predava zanje, sodeluje z Visoko učiteljsko šolo v Sombotelu, je nosilka raziskovalnega projekta na Pedagoški fakulteti v Mariboru in nadaljuje terenska narečna raziskovanja.

Predavateljica in nadaljevalka Logarjevega dela prof. Zinka Zorko generacijam slavistov na Pedagoški fakulteti v Mariboru in Filozofski fakulteti v Ljubljani približuje zanimanje za dialektologijo in jih spodbuja, da na poti skozi jezik in njegovo spreminjanje odkrivajo bogastvo domače govorice — zaklada, ki ga moramo negovati tako kot knjižni jezik. Ob njenem jubileju ji zaželimo zdravja in ustvarjalnih moči, da bo ob delu, ki jo še čaka, bogatila slovensko dialektologijo.

Marko Jesenšek
Pedagoška fakulteta v Mariboru

Osnovnošolska didaktika slovenskega jezika in književnosti v zadnjem desetletju – objave v Jeziku in slovstvu

Uvod

Prispevek prikazuje bero člankov o pouku slovenščine v osnovni šoli, ki so bili objavljeni v Jeziku in slovstvu v zadnjem desetletju.¹ Ker je revija Jezik in slovstvo ena od osrednjih publikacij, ki objavlja tudi prispevke s tega področja, lahko rečemo, da z objavami v reviji posredno zasledujemo tudi stanje v teoriji in praksi pouka slovenskega jezika in književnosti.

Pouk slovenskega jezika in književnosti v osnovni šoli

Zanima nas skupina člankov, ki temeljijo na praktičnih izkušnjah učiteljev ali rezultatih empiričnih raziskav strokovnjakov, s svojo vsebino pa posegajo v pouk slovenskega jezika in književnosti predvsem na predmetni stopnji osnovne šole. Prispevkov z omenjenega področja ni ravno veliko, prav tako pa ni veliko avtorjev, ki bi o tem pisali.

O pouku slovenskega jezika

O jezikovnem pouku v osnovni šoli je največ člankov napisal France Žagar. Njegovi prispevki vsebinsko segajo od napotkov za pripravo učitelja na pouk do posameznih poglavij, ki se obravnavajo pri pouku slovenskega jezika tako na razredni kot na predmetni stopnji. Pri tem sta morda najbolj izpostavljeni poglavji oblikoslovje in sporočanje, predvsem pisno. S področja oblikoslovja v OŠ so prispevki, ki se nanašajo na obravnavo besednih vrst in sklanjatev ter vadenja slovničnih oblik. Vsi ti članki imajo svojo teoretično osnovo v avtorjevi slovnici in njegovih še vedno veljavnih in predpisanih učbenikih za slovenski jezik. Med oblikami pisnega sporočanja zasledimo kratke spise ali pisne miniature, ki sicer, kot piše avtor, niso predpisane z učnim načrtom, služijo pa lahko kot dopolnitev in popestritev. Razpravljanje je sicer prezahtevna oblika sporočanja za osnovno šolo, vadi pa se jo v nekaterih predstopnjah in tako pripravi učence na razpravljanje na višjih stopnjah šolanja. Nadaljnje oblike pisnega sporočanja, ki jih obravnava, so: oznake, domišljijski spisi in opisi. V sklop sporočanja sodi tudi članek o popravljanju in ocenjevanju spisov. Sporočanje je eno od področij, ki jim je avtor posvetil največ svoje pozornosti, sintezo tega proučevanja pa predstavlja doktorska disertacija in knjižna izdaja Šolske besedilne vrste.²

¹ Bolj točno v zadnjih devetih letih, po letnikih JiS-a od 1985/86 do 1994/95.

² France Žagar (1992). Šolske besedilne vrste. Maribor: Obzorja.

Avtorjevi članki pogosto temeljijo na empirično zasledovanih in utemeljenih podatkih, ki so bili pridobljeni v manjših raziskavah, izvedenih na osnovnih šolah. Vsi članki so tudi ilustrirani s konkretnimi primeri iz šolske prakse, dodane pa so še naloge, s katerimi bi se pri posamezni dejavnosti lahko dosegli boljši rezultati.

Med ostalimi avtorji bi omenila Ksenijo Černigoj, ki piše o govornem vzoru učitelja, ki lahko predstavlja pozitivno ali negativno spodbudo za učence, govori pa seveda o slovenskem jeziku pri pouku kot sredstvu sporazumevanja in ne predmetu spoznavanja. Erika Kržišnik piše o frazeologiji v učbenikih za osnovno in srednjo šolo, podaja pa tudi rezultate empirične raziskave o poznavanju frazemov pri osnovno- in srednješolcih. Irena Stramljič Breznik obravnava Kosovelovo pesem Sonček boža kot izhodišče za besedotvorno analizo, Vika Slabe pa piše o problemih, ki jih v jezikovno komunikacijo v osnovni šoli prinaša TV komunikacija.

O pouku književnosti

O pouku književnosti v osnovni šoli so v tem času pisali Jože Lipnik, Miha Mohor, Metka Brcko in Andrijan Lah.

Jože Lipnik se je v svojem članku leta 1985 podrobneje ukvarjal s posameznimi fazami v šolski interpretaciji umetnostnega besedila in z vprašanjem, kako v posameznih fazah obravnave besedila postopamo. Pozornost je posvetil predvsem tistim fazam, ki so v teoriji slabše razčlenjene, in pokazal na konkretne primere udejanja teh faz pri pouku. V članku Otroci živijo s knjigo pa je podal konkreten primer obravnave besedila — knjige za domače branje — v tretjem razredu OŠ. S tem so faze, ki jih je obravnaval v prejšnjem članku, dobile celovito ilustracijo. Podobno kot je Lipnik poročal o obravnavi Pike Nogavičke v tretjem razredu OŠ, je Miha Mohor leta 1995 poročal o obravnavi knjig Alica v čudežni deželi in Alica v ogledalu. Njegov prispevek se usmerja predvsem v razvijanje sposobnosti ustvarjalnega pisanja osnovnošolcev ob obravnavi literarnih besedil.

Metka Brcko je v svojem članku temeljito obdelala prvo fazo v sistemu celovite šolske interpretacije umetnostnega besedila — doživljajsko-spoznavno motivacijo. V članku piše o izboru teme za motivacijo, o vrsti priprave na branje, ki je lahko ustna ali pisna, o postopkih, pri katerih razlikuje tradicionalne in netradicionalne, učnih oblikah, ki so uporabne v tej fazi, in času, v katerem naj bi motivacijo izpeljali.

Andrijan Lah je v svojem prispevku podal statistično in delno tudi vsebinsko analizo, ki jo je naredil na podlagi opazovanja osnovnošolskih beril in zastopanosti različnih besedil v njih.

Za konec

Članki o jezikovnem pouku v osnovni šoli v obravnavanem obdobju ne ustvarjajo celovite podobe tega pouka, saj obravnavajo samo nekatera ožja področja, le nekatere vsebine, metode in cilje, ki jih ima pouk slovenskega jezika v osnovni šoli. Pouku književnosti v osnovni šoli je v bistvu namenjenega manj prostora, vendar pa je mogoče iz teh prispevkov izluščiti celovitejšo podobo. Opazna je metodološka pestrost pri obravnavi posameznih vprašanj, saj se avtorji poslužujejo anket, statističnih analiz, poročajo o rezultatih empiričnih raziskav. Celovitejša je podoba pouka književnosti tudi zato, ker vsi omenjeni avtorji izhajajo iz modela šolske interpretacije umetnostnega besedila in osvetlujejo posamezne faze znotraj tega modela — s praktičnega in teoretičnega stališča.

S temi ugotovitvami se bežen pregled prispevkov iz zadnjih devetih letnikov revije Jezik in slovstvo, ki se navezujejo na pouk slovenskega jezika in književnosti v osnovni šoli, zaključuje. Lahko bi rekli, da je kljub prizadevnemu delu nekaterih posameznikov ukvarjanje z osnovnošolsko prakso in poročanje o njej relativno skromno zastopano tudi v reviji, ki del svojega prostora redno namenja prav temu področju.

Izbor iz bibliografije

V bibliografskem izboru so zajeta vsa dela, ki se nanašajo na pouk slovenskega jezika in književnosti v osnovni šoli in so bila omenjena zgoraj. Poleg njih so navedeni prispevki iz teorije pouka jezika in književnosti, ki jih lahko apliciramo tudi na osnovnošolsko prakso. Zaradi celovitejše podobe so dodana tudi nekatera dela, ki zgoraj niso bila posebej obravnavana, predstavljajo pa tehten prispevek k problematiki. Bibliografija je urejena po posameznih letnikih revije, znotraj letnikov pa po posameznih številkah.

1985/86

Žagar, France, Učna priprava, št. 1, str. 20-28.

Lipnik, Jože, Več metodike — nuja za uspešnejše vzgojnoizobraževalno delo, št. 1, str. 28-32.

Žagar, France, Obravnavanje in prepoznavanje besednih vrst v OŠ, št. 4, str. 115-119.

Lipnik, Jože, Nekateri primeri in problemi interpretacije in sinteze umetnostnega besedila v osnovni šoli, št. 8, str. 290-295.

1986/87

Žagar, France, Kratki spisi (pisne miniature), št. 4, str. 108-111.

Grosman, Meta, Pouk bralne sposobnosti, št. 5, str. 133-141; št. 6, str. 188-196.

Lipnik, Jože, Otroci živijo s knjigo, št. 7-8, str. 244-248.

1987/88

Žagar, France, Obravnava sklanjatev v OŠ, št. 1-2, str. 21-24.

Žagar, France, Razpravljanje v OŠ, št. 4, str. 98-101.

Šimenc, Stanko, Bibliografija del o teoriji pouka slovenskega jezika in književnosti v osnovni in srednji šoli 1977-1987 (1), št. 5 III-IV; št. 6, IV.

Černigoj, Ksenija, Učiteljev govorni vzor kot sredstvo spodbude, št. 7-8, str. 212-223.

1988/89

Žagar, France, Oznake v OŠ, 1-2, str. 23-30.

Kraker Vogel, Boža, Smotri, vsebine in metode pouka slovenske književnosti, št. 3, str. 65-69; št. 4-5, str. 89-97.

Šimenc, Stanko, Bibliografija ... (3), št. 3, str. 79, II-IV; (4), št. 6, III-IV.

Žagar, France, Domišljjski spis v OŠ, št. 6, str. 141-145.

1989/90

Žagar, France, Opis v OŠ, št. 1-2, str. 32-34.

Šimenc, Stanko, Bibliografija ... (5), št. 1-2, str. 43-44.

Kraker Vogel, Boža, Metodični sistem šolske interpretacije umetnostnega besedila, št. 4-5, str. 91-98.

Kržišnik, Erika, Frazeologija v osnovni in srednji šoli, št. 6, str. 134-141.

Lah, Andrijan, Književnost v osnovnošolskih berilih, št. 6, str. 144-149.

1990/91

Brcko, Metka, Doživljajsko-spoznavna motivacija — začetna faza v celovitem sistemu šolske interpretacije umetnostnega besedila, št. 3, str. 70-76.

Krakar Vogel, Boža, Prispevek k razčlenjevanju učne ure iz književnosti, št. 7-8, str. 223-224.

1991/92

Krakar Vogel, Boža, Renata Čampelj, Elizabeta Črnič, Pouk književnosti v očeh učiteljev in učencev osnovnih in srednjih šol, št. 1-2, str. 37-40.

Kordigel, Metka, Branje ali branje, št. 3-4, str. 75-82.

1992/93

Slabe, Vika, Besedi osrednje mesto v šoli, št. 5, str. 182-184.

1993/94

Krakar Vogel, Boža, Novejši slovenski pogledi na pouk književnosti kot dejavnik sooblikovanja njegovih smotrov, metod in vsebin, št. 2-3, str. 90-91.

Krakar Vogel, Boža, Razsežnosti učiteljeve usposobljenosti za poučevanje književnosti, št. 5, str. 175-188.

Stremiljič Breznik, Irena, Umetnostno besedilo kot izhodišče za obravnavo besedotvorja v osnovni šoli, št. 7-8, str. 341-345.

Žagar, France, Predstavljanje in vadenje slovničnih oblik, št. 7-8, str. 337-340.

1994/95

Podbevšek, Katja, Interpretativno branje kot del učiteljevega govornega nastopa, št. 3-4, str. 103-111.

Žagar, France, Metaforika, ki jo odkrivajo osnovnošolski učenci, št. 6, 221-225.

Mohor, Miha, Mladinska književnost in ustvarjalno pisanje osnovnošolcev, št. 7-8, str. 293-300.

Žagar, France, Komentiranje in revidiranje spisov, št. 7-8, str. 301-302.

Nataša Pirih

Filozofska fakulteta v Ljubljani

Half pa pu – The Language of Slovene Americans

Ljubljana: ŠKUC, 1995. (Studia humanitatis, Apes).

Obsežna raziskava temelji na empiričnih podatkih, zbranih v letih 1987-1990 med ameriški Slovenci v Clevelandu v Združenih državah Amerike. Raziskava je imela namen ugotoviti, koliko je slovenščina še ohranjena med priseljenci slovenskega rodu.

Doc. dr. Nada Šabec je izbrala 200 informatorjev in z njimi posnela nad 420 ur govornega gradiva ter z njimi izpolnila 185 vprašalnikov. Izidi analize izpolnjenih vprašalnikov kažejo na velike razlike med predvojnimi in povojnimi priseljenci, hkrati pa tudi na velike razlike med pripadniki posameznih rodov v okviru teh dveh skupin.

Prvi večji val priseljencev na prehodu iz 19. v 20. stoletje je bil praviloma brez formalne izobrazbe, to se pravi, da niso obvladali ne knjižne slovenščine in ne angleščine. Svoje narečje so uporabljali tudi v etnično strnjених naseljih s slovenskim družabnim življenjem, s slovenskimi trgovinami, gostilnami, šolami in cerkvami. Pri prevzemanju angleških besed je zanje odločilna glasoslovna, deloma tudi oblikoslovna adaptacija tujih besed domačemu jeziku. V jeziku prvega rodu (vseh 35 informatorjev ima slovenščino za svoj materni jezik) se kažejo še arhaizmi zaradi časovne in prostorske oddaljenosti od domovine.

Njihovi otroci so se v Clevelandu že šolali v ameriškem izobraževalnem sistemu in se učili angleščine, napredovali na družbeni in ekonomski lestvici ter se začeli izseljevati iz t. i. getov v etnično mešana predmestja. Ta drugi predvojni rod obvlada narečno slovenščino in knjižno angleščino, torej je najbolj dvojezičen od vseh; govori z možnostjo kodnega preklapljanja na

povedni in nadpovedni ravni. Od 86 anketirancev v tej generaciji jih je 51 (59 %) navedlo kot materni jezik slovenščino, 35 (41 %) pa angleščino.

V tretjem rodu predvojnih priseljencev, ki dosega tudi višjo in visoko izobrazbo, pa je vseh 19 informatorjev izbralo za svojo materinščino angleščino.

Povojni, predvsem politični priseljenci so večinoma izobraženi, obvladajo svoje narečje, slovenski knjižni jezik, pogosto pa tudi angleščino. Ti uporabljajo kodno preklapljanje, odvisno od jezikovne zmožnosti in preference sobesednika. Od 28 informatorjev jih je 26 navedlo slovenščino kot svoj materni jezik — njihovi otroci, večinoma visoko izobraženi, pa navajajo kot svojo materinščino angleščino.

Najbolj dramatična ugotovitev raziskave je, da v povojnem drugem rodu slovenščina že izgublja funkcionalno vrednost in da je z vsakim novim rodом bližje jezikovna smrt. Upadanje kompetence v slovenščini je še posebej očitno, če upoštevamo podatke ne le za govor, temveč tudi za branje in pisanje.

Slovenski jezik izgublja svojo vlogo zlasti med mladimi, pa tudi v tisku, namenjenem izseljenecem. Slovenščina pristaja na nekakšni simbolni ravni, prave sporazumevalne vrednosti pa nima več.

Dejavniki, ki najodločilneje pripomorejo opuščenju slovenščine, so:

- etnično mešani zakoni,
- družbeno ekonomska in zemljepisna mobilnost,

— jezik ni med najpomembnejšimi dejavniki za opredeljevanje za Slovence, pomembnejši so jim kulturni dejavnik, vera, etnična kuhinja, delovna etika in drugo.

Možnosti ohranitve slovenščine na ameriških tleh so torej minimalne, vendar bo ameriška slovenska skupnost preživela zaradi istovetenja

njenih pripadnikov z ameriško in slovensko kulturo, ki se bogatita in dopolnjujeta med seboj.

Razprava o jeziku ameriških Slovencev je dragocena tudi zaradi številnih vzorcev anket in prepisov s kaset ter zaradi poglobljene analize gradiva. Z njo dobivamo Slovenci prvo znanstveno razčlemba položaja slovenščine v določeni ameriški regiji.

Zinka Zorko

Pedagoška fakulteta v Mariboru

Monika Kropelj, Pravljica in starnost. Odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljicah in povedkah ob primerih iz Štrekljeve zapuščine.

Zbirka ZRC 5, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana 1995, 279 str.

Pravljice so že po definiciji nekaj »lažnega«, so torej zvrst, v kateri tudi vsega navajeni ljudski pripovedovalec čuti, da dogajanje in moč oseb v resničnem življenju nista mogoča. Zaveda se, da gre za izmišljeno »štorigo« oziroma za pravljico. (Pri)povedka pa spada v tisto zvrst, v kateri so nenavadni in čudežni dogodki v zavesti ljudi mogoči in celó »resnični«. Celotno dogajanje, posebno v pravljicah, je postavljeno v domišljjski svet, ki je daleč od resničnosti in vsakdanjega življenja. In kaj imata potem skupnega pravljica in stvarnost, saj gre za pojma, ki si nasprotujeta? Iz literarnega zornega kota najbrž nič, v folkloristiki pa sta pojma združljiva, saj je ustno slovstvo pač takšne narave, da rado »pomeša« zgodovinska dejstva z umišljenimi, resničnost z domišljijo in čudežno pravljico z vsakdanjostjo.

V naši zavesti živijo pravljice kot literatura, kar tudi so. Ker pa gre za ljudsko slovstvo, je literarnost lahko drugotnega pomena, v ospredje stopi funkcionalnost. In enega od funkcionalnih vidikov ustnega proznega izročila se je v svoji zanimivi knjigi lotila etnologinja dr. Monika Kropelj, ko nas popelje v nekoliko drugačen svet pravljic in povedk. Osvetli jih skozi klasično triado gmotne, družbene in duhovne kulture oziroma nam predstavi, kako se te prvine kažejo v pravljicah in povedkah. Z razčlemba znova potrdi dejstvo, da je ustno slovstvo izredno bogat vir raznovrstnih informacij za etnologe, saj se v njem najde marsikaj o naši preteklosti in o našem načinu življenja ter o delu, načinu razmišljanja in verovanja. V prvem večjem razdelku nam avtorica pokaže odsev gospodarskih razmer, poljedelstvo, živinorejo, obrt, trgovino, promet in prehrano.

Družbene razmere, ki jih odsevajo pravljice in povedke, so predstavljene v drugem razdelku; obravnavane so pravne sestavine, šege in navade, igre in zabava, izobrazba, domače zdravilstvo in ljudska umetnost. V tretjem razdelku se srečamo z ljudskim verovanjem, in to ne le s krščanskimi prvinami, temveč gre še za čarovništvo, kozmološke prvine in prerokbe rojenic in desetnikov.

Avtoričine besede o stvarnosti v Ljudskih pravljičah ter njene teze, analize in ugotovitve lahko bralec sproti preverja v dodanem gradivu. Knjiga namreč prinaša sto zapisov ljudskih pravljič in povedk, večinoma iz 19. stol., ki jih je avtorica odbrala iz Štrekljeve zapuščine. Besedila niso le dokumentarni vir osnovni razpravi, temveč pomenijo samostojne enote, ki jih z veseljem beremo same zase kot privlačne »zgodbe« ljudske ustvarjalnosti in domišljije. Gradivo je objavljeno v izvorni obliki in zato ponuja nekaj možnosti za dialektološko izobraževanje. Knjiga ima še eno pričevalno vred-

nost, saj so zapisi skrbno opremljeni z vsemi osnovnimi podatki o kraju in času nastanka, o zapisovalcih in informatorjih, s čimer »literarna« besedila dobijo svoj dokumentarni okvir, oziroma svoj življenjski ali etnološki kontekst. Besedila so označena še z Aarne in Thompsonovim kazalom pravljičnih motivov, ki nam kažejo, koliko mednarodno znanih motivov vsebuje slovensko ljudsko pripovedništvo. Ob vsem tem pa zapisi, skupaj z avtoričino bogato študijo, odkrivajo posebno narodno podobo (slovensko) nekega mednarodnega motiva. In prav zaradi posebnih elementov je neka pravljica slovenska, čeprav je motiv lahko razširjen po vsej Evropi ali še čez.

Če smo bili do sedaj bolj navajeni brati pravljica zgolj kot literaturo ali kvečjemu še kot jezikovni dokument nekega časa, bomo ob razpravi dr. Monike Krojepe začutili naše pravljice še kot širši kontekstualni pojav, tudi kot odsev načina življenja Slovencev v preteklosti. In za to v knjigi Monike Krojepe tudi gre.

Marko Terseglav
ZRC SAZU, Ljubljana

D. Cedilnik: Cikcak po pravopisu (1995)

V Jeziku in slovstvu zasluži omembo o izidu novi pravopisni priročnik *Cikcak po pravopisu* avtorice Danice Cedilnik (Sledi, Žalec 1995; 167 str.). To je že tretji tovrstni priročnik, ki je izšel v zadnjih nekaj letih, po *Abecedi pravopisa* avtorice Marte Kocjan Barle (DZS, Ljubljana 1992) in *Pravopisu* avtorja Jožeta Skaze (Jutro, Ljubljana 1994). *Cikcak po pravopisu* je v nasprotju s

prvima dvema, ki sta bila (vsaj prvotno) namenjena šolarjem (osnovno- in srednješolcem), nastal »kot odgovor na jezikovna vprašanja tajnic najraznovrstnejših ustanov, zavodov, podjetij in ministrstev« (prim. Uvod, str. 5).

Priročnik ne skuša biti niti poljudnejša predstavitev vseh pravopisnih pravil niti praktično »dopolnilo« obstoječemu Slovenskemu pravopisu (DZS, Ljubljana 1990), temveč se avtorica us-

tavlja predvsem ob novostih SP 1990 in obravnava tudi nekatere druge »jezikovne/ potrebne/ zaposlenih v gospodarstvu, zavodih, upravi itn.« (5), ki jih je podrobneje spoznal(a) kot voditeljica seminarjev slovenskega jezika za omenjene skupine ljudi. Priročnik ima podnaslov: »Za boljšo slovenščino na delovnem mestu«.

Pravopisna poglavja v priročniku si sledijo takole: Velika in mala začetnica, Pisanje skupaj, narazen in z vezajem, Ločila, Glasoslovje, Deljenje, Krajšave, Tujke. Slovične in slovarske težave so uvrščene v poglavji Pogoste napake v oblikoslovju (v bistvu gre za oblikoslovno-skladenjske napake, op. M. B.) in Zvrsti slovenskega jezika. Na koncu je še Slovarček ustrežnejših izrazov in poglavje Voščila, zdravice, sožalnice. Prav to poglavje je novost v naših priročnikih, zlasti zaradi številnih konkretnih primerov, tako (ne)pravih kot (ne)ustreznih/(ne)primernih. Tu se že prepletata poslovno in zasebno dopisovanje.

Snov je v priročniku predstavljena na »klasičen« način, in sicer induktivno (pravilom sledijo vaje /večinoma z vstavljanjem ali izbiranjem pravilne rešitve/, vajam pa rešitve), vendar v »okvirju«, tj. v obliki pisnega dvogovora (dopisovanja) med dvema tajnicama: prva marsičesa ne zna, a je vedoželjna in hitro učljiva, druga pa pozna »vsa« (pravopisna /in slovična/) pravila, zna pripravljati vaje in na koncu vsakega poglavja pripravi tudi pregledni »test«. Da besedilo ni preveč suhoparno, skrbijo: radovedni fant Aha, ki ga zanimajo »odtenki« oz. nadrobnejša pravila, nevedni in nekoliko naivni mož Brenk ter njegova vsevedna in zato včasih nekoliko preveč pokroviteljska žena Brenka.

Odlika priročnika *Cikcak po pravopisu* ni le v živahni predstavitvi obravnavane problematike, temveč tudi v izbiri konkretnih problemov, ki zadevajo slovenski jezik »na delovnem mestu«. Ker je snov predstavljena živo in duhovito, si jo bo bralec zlahka zapomnil. Primeri v vajah niso prepisani iz starejših knjig, temveč so novi in odbrani iz prakse. S knjigo lahko preverimo svoje znanje oz. se ne nazadnje tudi česa novega naučimo. Npr. da pišemo Rimske Toplice in

Dolenjske Toplice drugače kot Čateške toplice, ker da v zadnjem primeru ne gre za naselbinsko ime, temveč za nekdanje ime »podjetja«, ki se danes imenuje Terme Čatež (22).

Na koncu bi rada opozorila še na nekaj nadrobnosti, ki bi jih bilo pri vnovični izdaji priročnika treba odpraviti. Zdi se, da manjkajo vaje iz stičnosti ločil (v knjigi se tri pike ves čas pojavljajo levostično, npr. str. 56, 57, 62, 68, 70, 83, 101, 102; vejica ni zapisana levostično ob drugem delu dvodelnega pomišljaja, npr. 55; ni presledka za vsako okrajšano besedo v besedni zvezi, tako npr. beremo t.l., 116; t.m., 45, 59, 64, 114; op.prev., 116) in tudi iz nadpovedne skladnje — oboje je vsekakor pogosta težava v t. i. uradovalni zvrsti besedil.

Kljub poljudni naravi priročnika se je njegova avtorica večinoma držala strokovnega izrazja; naštejmo nekaj odklikov: — »žensko ime sklanjamo, priimka pa ne: Dušica Kunaver/Dušice Kunaver« (16), »/z/a strokovni jezik /so/ značilni/ /.../ zapleteni stavki« (120), med tujkami so obravnavane besede, ki so po definiciji sposojenke (124 sl.), večbesedna zemljepisna naselbinska imena avtorica imenuje »sestavljena« (20).

Pri natančnejšem pregledu (predvsem vaj) se da ugotoviti nekaj napak; npr. raba vezaja namesto pomišljaja (57). V primeru zapisovanja dvodelnih zemljepisnih imen z nestičnim vezajem (npr. Šmarje — Sap) avtorica ni upoštevala spremenjenega pravila iz novejšje izdaje SP (⁴1994), isto velja za pisanje prvotnega in privzetega priimka (po SP 1994 nestični vezaj, npr. *Olga Kunst — Gnamuš*). Zakaj je narobe *redko kdaj, malo kdaj* (35), skupaj pa prav? Osebo lastno ime *Petrarca* po SP 1990 slovenimo v *Petrarka*, torej tudi *Petrarkov* nam. *Petrarcov* (100). V poglavju o deljenju piše avtorica zavajajoče: »V obeh delih dobljene besede mora biti vsaj po en zlog, ne pa po ena črka. Torej ne u-ra ali Mur-a.« (113); v prvem primeru ima zlog eno samo črko.

Ne glede na te drobne pripombe je treba na koncu poudariti, da je avtorica s knjigo *Cikcak po pravopisu* ustregla predvidenemu naslovniku in da jo je vredno vzeti v roke.

Marja Bešter

Filozofska fakulteta v Ljubljani

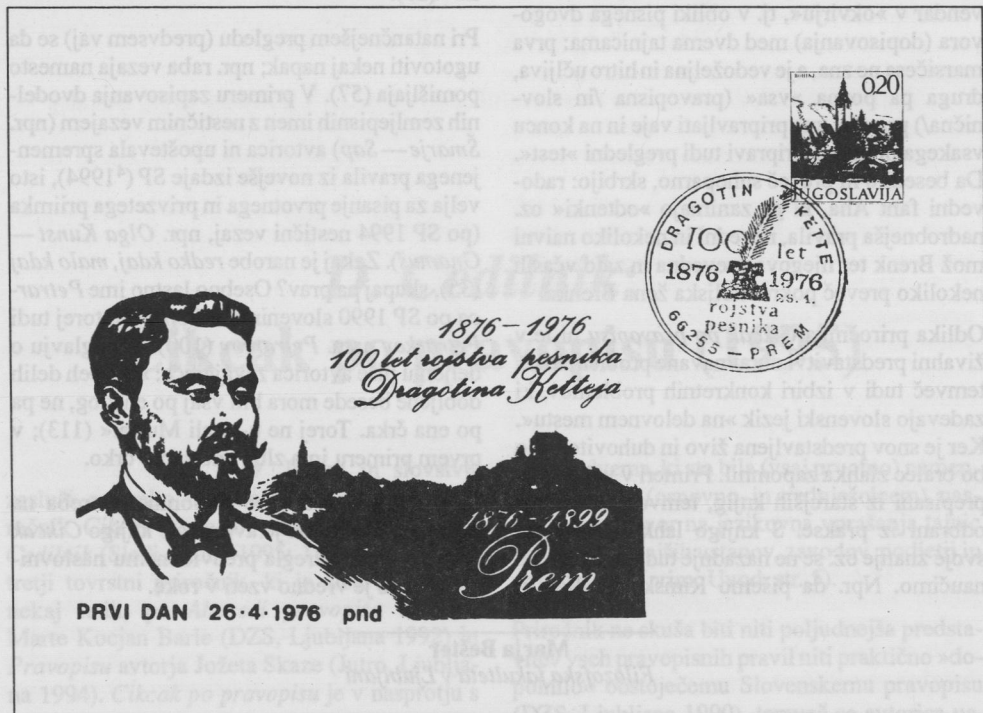
Kettejeva jubileja tudi na poštnem žigu in pisemskem ovitku

Zelo pogosto so pomembnejše obletnice raznih dogodkov in prireditve pospremljene tudi z izdajo priložnostnega poštnega žiga, ki ga samo na dan prireditve uporablja določena, praviloma najbližja pošta. Pogosto pa organizatorji za takšno priložnost pripravijo tudi izdajo posebnih spominskih pisemskih ovojníc ali pa primerno ilustracijo dotiskajo na redno poštno dopisnico in poštni pisemski ovitek. Tako priložnostni poštni žig kot tak pisemski ovitek ali dotiskana dopisnica so tudi priljubljena tema številnih zbiralcev. Seveda gre v obeh primerih, tako pri poštnem žigu kot pri ilustraciji na dopisnici ali ovitku, za drobno likovno oblikovanje, ki več šteje, če je

izdelek uspešnega oblikovalca ali celo likovnega umetnika.

Pesniku slovenske moderne Dragotinu Ketteju, katerega 120-letnico rojstva slavimo letos, sta bila doslej posvečena dva priložnostna poštna žiga in dvoje ilustracij na pisemskih ovitkih.

Prvi priložnostni poštni žig z ovitkom je bil pesniku Dragotinu Ketteju posvečen ob stoletnici rojstva leta 1976, izdan pa na dan pesnikove smrti, 26. aprila 1976. Oblikovalec poštnega žiga in ilustracije na ovitku je bil Rastislav Pavlovsky, likovni umetnik, tedaj živeč v Ilirski Bistrici. Likovni upodobitvi Dragotina Ketteja po Božidarju Jakcu je dodal značilno silhueto

OB 120-LETNICI PESNIKOVEGA ROJSTVA
M. GASPARI ~ PND IL. BISTRICA - 18/96

Poština plačana
v notranjem prometu

Poštna številka _____ Pošta _____

Prema, pesnikovega rojstnega kraja s cerkvijo sv. Helene in gradu na drugi strani slemenaste vasi, in napis: 1876-1976, 100 let rojstva pesnika Dragotina Ketteja, letnici pesnikovega rojstva in smrti: 1876-1899 in Prem. Sledi še zapis Prvi dan 26. 4. 1976, PND (Primorsko numizmatično društvo Ilirska Bistrica, ki je ovitek izdalo).

Poštni žig nosi poleg datumov in letnic poudarjeno številko 100 in črnilnik z gosjim peresom, kot literarni simbol slavljenja, in oznako pošte — 66255 PREM.

Drugi priložnostni poštni žig in dotisk poštnega ovitka, nemenjenega 120-letnici rojstva pesnika

Dragotina Ketteja, je oblikoval Romeo Volk iz Ilirske Bistrice, ki je na ovitek prenesel zmanjšano podobo naslovnice Kettejevih pesmi, izdanih leta 1907, z znamenitimi ilustracijami umetnika Maksima Gasparija. Dotisk je po originalu v črni in zlati barvi, s pripisom: Ob 120-letnici pesnikovega rojstva M. Gaspari — PND IL. Bistrica — 18/96 (kar pomeni, da gre za 18. tovrstno edicijo Primorskega numizmatičnega društva iz Ilirske Bistrice).

Priložnostni žig v svojem osrednjem delu prinaša pesnikov podpis, obdan s krožnim zapisom Dragotin Kette — 120 let rojstva, 66255 Prem, 19. 1. 1996.

Vojko Čeligoj
Ilirska Bistrica

Jezik in slovstvo, Letnik 41, 95/96, št. 6

Marko Jurvan

VENO TAUFER — ŽIVLJENJE IN DELO

Članek v enciklopedično sežeti obliki povezuje socialno bibliografijo in analize dela pesnika, dramatika, kritika in prevajalca Vena Tauerja (roj. 1933). Pri tem posebno pozornost posveča njegovemu delovanju v tistih kulturno-literarnih skupinah, ki so na Slovenskem vpejemale tokove modernizma in postmodernizma ter obenem s kulturnopolitično kritiko enopartijskega sistema postopoma širile demokratični družbeni prostor (Revija 57, Oder 57, Perspektive, Problemi, Nova revija). Sledove tega delovanja odkriva tudi v strukturi Tauerjevih literarnih besedil.

Jezik in slovstvo, Letnik 41, 95/96, št. 6

Simona Kranjc

SLOVNIČNA ZMOŽNOST OTROK NA BESEDOTVORNIRAVNI

Ob gradivu, zbranim s snemanjem spontanega govora otrok, avtorica z analizo jezikovnih sredstev opazuje razvoj otrokove jezikovne zmožnosti na besedotvorni ravni. Razvoj jezikovne zmožnosti (torej slovnične in pragmatične ali sporazumevalne) poteka skozi besedilo, in sicer skozi besedilo, ki se prenaša po primarnem komunikacijskem kanalu, to je govoru. Ne najmanj pomemben pogoj za razvoj jezikovne zmožnosti so jezikovna sredstva. Zato svojo pozornost najprej usmeri na besedotvorno raven in opiše otrokovo besedišče s stališča njegove tvorjenosti.

Jezik in slovsstvo, Vol. XII (1995/96), No. 6
Simona Kranjc

UDK 81.276-053.2

**GRAMMATICAL ABILITY OF CHILDREN ON THE LEVEL OF
WORD FORMATION**

To establish children's linguistic abilities on the level of word formation, recorded material of young children's spontaneous speech is analysed in terms of use of linguistic means. Children's linguistic ability (both grammatical and pragmatic or communicative) develops through text, more specifically through text transmitted through the primary communication channel, i.e. speech. Not the last important prerequisite for the development of linguistic ability is acquisition of linguistic means. The article therefore focuses on the level of word formation and describes children's vocabulary in terms of word formation procedures involved.

Jezik in slovsstvo, Vol. XII (1995/96), No. 6
Marko Juvan

UDK 821.163.6.09:929 Tauter V.

VENO TAUTER — HIS LIFE AND WORK

The article is an encyclopaedically condensed social biography and analysis of the literary work of poet, dramatist, critic and translator Veno Tauter (b. 1933). It focuses on his activity in those cultural and literary groups which introduced modernism and postmodernism into Slovene culture and, simultaneously with their culturally political criticism of the single-party political system, spread germs of democratic society (Revija 57, Odr 57, Perspektivne, Problemi, Nova revija). This activity is reflected also in the structure of Tauter's literary texts.